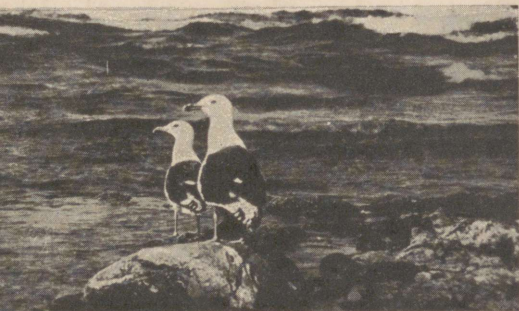


VILSANDI LINNURIIK



ALMA THOM

Tartu Ülikooli
Didaktilis-metoodilise
Seminari raamatukogu

No. ~~598~~

211.

L. O. S.

K. / Ü. „L O O D U S“, T A R T U

ALMA THOM

VILSANDI LINNURIIK

Tartu Ülikooli
Didaktilis-metoodilise
Seminari raamatukogu
No. ~~598~~

Tartu Ülikooli
Didaktilis-metoodilise
Seminari raamatukogu
No. 211
L.

K./Ü. „LOODUS“, TARTU, 1932

K./Ü. „Looduse“ keeleline korrektor H. Pürkop.

892 i

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

i 33292644

K. Mattieseni trükikoda o./ü., Tartu, 1932.

E E S S Ö N A.

Sooje loodusearmastust hoovab käesolevast raamatukesest, mis on pühendatud Vilsandi omapärasele linnuriigile. Raamatut lugedes tõuseb tahtmatult silmade ette kaks lapsekuju ühest kenast noorsooraamatust*). Üks neist kidur, hellitatud härrastüdruk, elab rikkas lossis ja võib käsutada teenijaid oma tujude kohaselt. Kõike on tal külluses, ainult vabasse loodusse pääseb ta harva ega tunne kõiki selle võluseid. Tüdruk on haiglane, alati pahur, tujukas; tal ei ole ühtki rõõmu, ta ei salli inimesi oma ligiduses.

Teine kuju, poiss, on looduselaps sõna otseses tähenduses, alati rõõmus, tegev ja ei teagi, mis on mure. Ta armastab vanemaid, ta seltsib meeleldi teiste lastega; tahab aidata kõiki, kes ta abi vajavad. Ta tunneb hästi loomakesi ja lillekesi oma väikese kodu ümbruses; ta kasvatab armastuse ja hoolega lilli oma aiakeses. Ta parimad sõbrad on oravad, sisalikud, jänessed, varesed, leevikesed ja kõik teised olendid, keda ta aga leiab looduses. Poiss mõistab loomade häälotsusi, lindude sädistamist; ta räägib nendele ka oma mõtetest ja loomad saavad temast aru, tulevad ta sülle, istuvad õlale, poevad taskusse. Juhtus nii, et see looduselaps tutvus härrastüdrukuga. Nad hakkasid koguni sõbrutsema. Ja siis sündis suur ime. Kaasa kistud oma lihtsa sõbra elavast, jõulisest loomust, järgnes härraslaps temale aeda ja puiestikku ning avastas seal uue maailma, uue elu. Silmanähtavalt kosus ta kehaliselt, endine pahurus ja tujukus kadusid jäljetult. Toimus taassünd looduse elustaval mõjul.

Seda ülihuvitavat lugu jälgides tunneb küll iga mõtleval lugeja,

* Fr. H. Burnett, S a l a a e d. „Looduse Kuldraamat“.

milline suur õilistav jõud peitub loodusearmastuses. Aga ühtaegu tekib ka teine mõte: kui vähe on veel inimesi, kelle tundeilm on avatud ka tõsisele loodusearmastusele.

Alma Thomi lihtsad, kuid armastusküllased kirjeldused oma lemmikute — Vilsandi lindude — elust peaksid küll elustama lugejais neid parimaid tundeid ja mõtteid, mis tehnilise kultuuri mõjul suurel määral mandunud, kahjuks inimese vaimsele olemusele. Veelgi rohkem: arvame, et Thomide ilus eeskuju linnukaitses äratav erksamas lugejas ka tahet tegelikult loodusekaitseks, mille teostamiseks leidub võimalusi igal pool (näit. hoolitsemine metsloomade eest talvel, lindudele pesitusvõimaluste soetamine, loobumine mõttetust küttimisest, looduseilu säästmine jne.). Eriti vastuvõtlik aatelistele algustele on noorte hing, kuhu peakski kodus ja koolis aegsasti istutama loodusearmastuse idusid, mis kasvades mõjustavad õilistavalt kogu inimese vaimset olemust.

Joh. Käis.



Meie lääneranniku kaugemas sosis, vabades lääne-
tuultes ja voogudes on saari ja saarekesi. Poolkaares
üksteise lähedal piiravad need viimased merre eksinud
kuivamaatäpikesed suurema saare kaugemat kaljust nurka,
kus asetsevad veel elamud ja valem sihvakaš tuletorn.

Väikesed saarekesed on „Vaikad“ — meie merilin-
dude kaitsekodu; suurem saar ja tuletorn on „Vilsand“.

Vaikad on viimasel ajal tuttavaks saanud merelin-
dude pesituspaigana — Vilsandi nime aga tuntakse mäleta-
matuid aegu merimeeste hulgas kui hädaohtlikumaid ning
õudsemaid kohti nende sõiduvees Läänemerel, millest
võimalikult kaugelt püütakse mööduda, sest silmapiirini
merre ulatuvad madalikud, üksikud kaljurahnud ja karid
sügavas sõiduvees on saanud loendamatuile laevadele
hauaks.

Kõrge ja kaugelekumav torn ühendab neid üheks
tervikuks. Ta asetseb piiril, kus lõpeb inimeste ja algab
lindude riik. Ta on oma valeda koguga päeval ja kaugele-
tungivate valguskiirtega õöl juhiks ja hoiatuseks mitte
üksnes ulgumerel sõitvaile laevadele, vaid ka vilsandi
kalureile ja saare elanikkude kirikupaatidele, kui nad
ruttavad üle lahe kodu poole. Samuti on torn meelitavaks
ja rahustavaks kutsujaks väsinud lindudele, kes rühivad

kaugelt üle merede ja maade oma sünnimaa, oma saare-
keste poole.

Need saarekesed, ehkki üldiselt nimetatud „Vaikad“, jagunevad Alumiseks, Keskmiseks ja Ülemiseks Vaikaks ning peale selle on nende hulgas veel neist märksa pise-
mad Mustpank, Karirahu ja Kullipank.

Tuletorn püstitati Vilsandile juba 1806. aastal. Siis oli ta aga palju madalam praegusest ja valgustati hulga puuõli lampidega. Alles a. 1869 valmis ta lõplikult oma praeguse kõrguseni, ning 1871. aastast peale valgustati teda petrooleumiga, mis hiljemini asendati petrooleumi-
ja pärast atsetüleeniga.

Ligi aastasada tagasi taheti kord Vilsandi kui üli-
tähtsat ning kardetavat paika laevasõiduteel märkida veel teise tuletorniga. Pea kerkiski uus torn endisest pisut põhja pool. Tehti veel vaid sisemisi töid, kui see uus ehitis korraga maha langes. Juba vareminigi oli märga-
tud, et ta keskelt pundub — sellest aga loodeti üle saada raudvitsade pealeajamisega. Kuid siis langenud ta äkitselt nii ootamatult, et matnud enda alla 12 töölist. See mees aga, kes joosnud üles teisi alla kutsuma, jäänud ise kui mingi ime läbi ellu, varisedes ühes torni kõrgema osaga suurde kadakapõõsasse.

Pärast ei püütudki seda torni enam uuesti püstitada, sest arvatavasti oma viletsa töö varjamiseks ehitamist juhtiv insener seletanud, et Vilsandil mingi eriline kalju-
aluspind olevat, mis pragunevat ja lõhkevat raskuse all ning takistavat suurema ehitise püstitamist.

Ja nii seisavad need teise tuletorni rusud suurte kivimürakate kuhjana praegugi endisel kohal, olles ühis-
hauaks 5 inimesele.

Kidurad kibuvitsad, metssõstrad, uhkeldav pajulill ning kollane, kuldõieline reinvars ehivad nüüd nende

hiiglakalmu. Teised 7 laipa olla kätte saadud ning kalmistule paigutatud.

Et meri Vilsandi ümbruses loendamatu ohvreit nõudis, asutati Vene valitsuse poolt siia umbes 19. sajandi teisel poolel päästejaam, mille kaudu tule torni meeskond merehädalistele abi andis.

Umbes 40 aasta eest saadeti siia uus Londonis ehitatud punasest puust, tolle aja kohta eeskujulik pääste paat, mis püsib veel praegugi, olles aastate jooksul 87 inimelu päästnud.

See uus paat vajab väljasõidul suuremat meeskonda, ning seks otstarbeks koostati vabatahtlik päästemeeskond saare merimeestest nagu see praegugi.

Peale selle seati 19. sajandi lõpul vene Dunase Risti seltsi poolt siia veel eriti tugeva ehitusega valged purjehahid, mida rahvas kutsus „valgeteks laevadeks“. Need olid vahtidena väljas — sõitsid ja ristlesid kaugemal kardetavate, nn. „Laiamadala“ karide ees, oma tuledega möödasõitvaid laevu hoiatades. Veel praeguse sajandi alul oli seal „valgeid laevu“ — ent tehnika edenedes, kui ka arvesse võttes, et üks neist laevust ise ühes meeskonnaga tormisel õöl kadunuks jäi, seati nende asemele veidi kaugemale rannast nn. Saritševi madaliku juurde samanimeline aurik-tulelaev. See „Saritšev“ seisis veel Eesti valitsuse ajalgi ning kutsuti alles 1925. a. ära, sest hakati valgustama Undva tule torni ning Vilsandi tule torni tuld kõvendati veelgi. Nüüd saadab see oma hiilgavat „u“ signaali 20 000 küünla valgusel üle määratu mere.

Meri on see, kes toonud ja määrab elu Vilsandil.

Meri hukutas kord vanal hallil ajal laeva, millelt pääses hollandi kapten naisega saarele. Nemad arvatavasti nimetasidki teda „Felsland“, millest siis aja jook-

sul tekkinud eestipärasem nimetus „Vilsand“ — nii hüütakse saart praegugi.

See välismaa kapten naisega olid esimesed inimesed, kes 1703. a. asusid siia tühjale kaljusaarele — ehitasid maja ja hakkasid harima põldu.

Rahvajutu järgi olevat küll esimene asuja siia tulnud juba palju varemini, ajal, mil Vaika saari veel polnud ja Vilsandist olnud kuival vaid saare kõrgeim koht, nüüdne nn. „Tont-Jaagu“ mägi.

Sinna asunudki see muinasjutuline esimene elanik — kalur Jaak. Muidugi meelitas teda meri oma kaladega. Elanud ja olnud Jaak siin üsna üksi, ehitanud onni varjuks tuulte ning vihmavalangute eest, korraldanud rannas kivid ja kaikad, et saaks üksipäini kaldale paadigi, kui pahane meri hakkab kurjustama ning teda enam oma turjal ei salli.

Ühel päeval näinud aga Jaak, et tema juurde saarele tuleb veel keegi inimene. Teeb temaga juttu ühest ja teisest ning lõppeks hakkab end Jaagule abiliseks pakuma. Kuulatab Jaak võõra juttu, paneb teda aga ise teraselt tähele, ning peagi on Jaagul selge, kellega tal tegemist. Ei ole see õige inimene, veel vähem kalur! See on vana-õelus ise ehk „Tont“, nagu teda saarel hüütakse.

Selles selgusele jõudes näeb nüüd Jaak võõra peas sarvenukke, mis vägisi kalurimütsi alt välja kipuvad, ja siis haihtub korraga võõra pettuseks esile manatud kaluri rõivastis, ning Jaagu ees seisab lausa Vanapagan.

Nüüd teeb Jaak hoopis teise näo ja nõuab jalamaid Tondi lahkumist. Kui see aga ei lähe, tormab Jaak talle kallale. Kuid ka Tont on tugev ja algab äge maadlus, mille jõurikkust tõendab praegu veel sellest võitlusest tekkinud auk „Tont-Jaagu“ mäes.

Jaagule jäänud aga lõppeks siiski ülevõim ja ta ajanud Tondi merre, kuhu see uppunudki.

Hiljemini, kui Vilsandi suurus võrdus juba praegusega, asus siia teisi elanikke, ent kuigi nende arv kasvas iga aastaga, sest kalarikas meri tõmbas ligi inimesi lähedalt ning kaugelt, elati rahu ja üksmeeles, kõike



Jaak ajab Tondi merre.
(P. Oispuu maali järgi.)

õelat põlates: vargus on Vilsandil tundmatu, samuti kui igasugused suuremad riidud ja kaklused. Ei saakski üksik ning teistega mittesobiv inimene siin mere keskel korda. Igal pool on vaja naabrit — mitme inimese nõu ja jõudu. On tarvis minna kalale, peab olema teine abiks, vaja sõita Saaremaale, peab jällegi liituma naabriga.

Saaremaa Kihelkonnaga on Vilsandi saar praeguse ajani vältimatus ühenduses, sest nii kirik kui surnuaed, vallamaja kui kauplused, arst ja apteek — kõik asuvad Kihelkonnal. Vilsand, kus asub peale tuleforni meeskonna 32 kalurit ja merimeeste kodu, on vaid väike küla Kihelkonna vallas.

Maismaa inimene ei saakski kohaneda siin, kus peab harjuma mere tujudega ja neile alistuma. Kord saarele asunud elanikud aga kiinduvad temasse aasta-aastalt ikka sügavamini ja lõppeks ei vahetaks nad kunagi enam oma saart maismaa kitsa silmapiiriga.

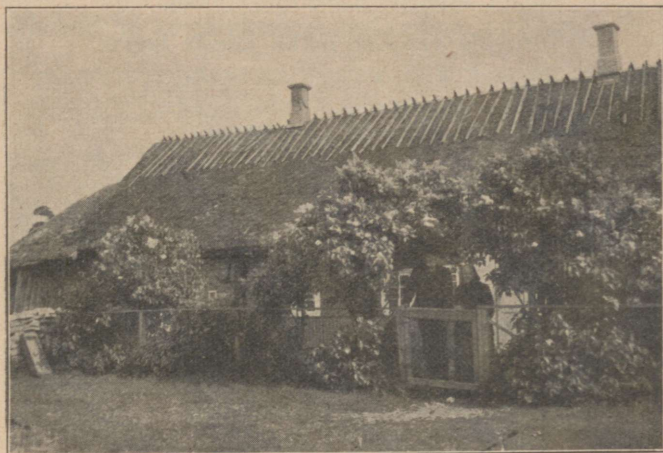
Vaatamata sellele, et maapind on saarel põlluharimiseks kehv, ei väsinud asujad uudsemaad tegemast. Mere äärest veeti adrut ja kõntsa kuhi kuhja kõrvale, millest aja jooksul tekkis pruunikas, hõre, adrulõhnaline põllumuld.

Kui meri lubab, siis saab saarerahvas kalale: on meri rahulik või udune ning sumpjas, siis on siiasaak hea ja kalurid, olles toonud maale ühe saagi, ruttavad sageli heatujuliselt veel mitu korda merele ja lahed ning madalikud lastakse kõik tihedalt võrke täis.

Tuleb aga merel korraga tuju kohama lüüa, siis on õnnelik see, kes välja saab oma püünised — teised ajab meri armutult täis adrut, mis muudab võrgud raskeks ja kärstab ning rikub neid. See on suur õnnetus, nõudes kaluriperelt vahel mitmepäevast võrkude puhastamist ja parandamist. Juhtub aga ka, et meri ootamatult muutub pauraks ja viib mõne võrgud hoopis minema. Kaua peab kiratsema siis kalur, kuni jõuab soetada uued.

Kui meri lubab, läheb kesknädalati ja pühapäeviti postipaad maale ning toob saarerahvale posti. Vahel aga peab soodsat juhust ootama päevi ja nädalaid. Mõnikord lõhub meri lahepõhjas roomava telefonikaabli, selle ainukese välisilma ühendava niidi, ning siis eraldub Vilsand täiesti mõneks ajaks muust maailmast.

Siiski armastavad vilsandlased oma kodusaart ega suuda aastad ega hädad kustutada meelest teda, kuigi pea igast perest on väljas mehi, kes sõidavad kaugetel meredel küll kaptenitena, küll lihtmadrustena. Pea kõik nad tulevad viimaks, kui küllalt nähtud kaugeid maid ja rahvaid ning kogutud raha, tagasi oma kodusaarele, et veeta siin oma eluõhtut.



Vilsandi talu.

Kui aga seiklusrikas merimehesaatus ei lase tagasi laiaist ilmast vilsandlast, siis ei tähenda see, et ta on unustanud oma kodusaare. Ühelt sääraselt kaugelviibivalt vilsandlaselt-lihtmadruselt on pärit nn. Vilsandi hümngi ühes viisiga. See laul, mida tunneb ja laulab iga vilsandlane, ehkki lihtne ning tihtipeale kohmakaski, on siiski täis ehtsat armastust ja igatsust oma kodusaare järele.

Esitame siin need salmid, mida kõige enam lauldakse vilsandlaste hulgas.

Kõigi saarte hulgast kõige armsam
on mu meelest väike Vilsandi —
kõigest ilmarõõmust kõige rõõmsam
olen siis, kui näen sind, Vilsandi.

Ümberringi armas merekohin,
laineid saadab Läänemere voog.
Kena mände ladvus vaikne sahin,
okstel mängib meretuulte hoog.

Nende rahvast ja ka nende laevu
ilmaaeg küll vahest takistab,
tasa õhtul sõudes nende laevus
vaikselt lauluhääled kõlavad.

Sügisesed tuuled, torm ja maru
nende teel neid tihti vaevavad,
meri möllab just kui mässav karu,
lained laeval hauda kaevavad.

Talvekülm, kui õppind sillameister
teeb neil suuremaale saanitee.
Priske ruunadega üksteist võites
sõites saavad üle jäätand vee.

Kevadene tuul neil mõrdu lõhub,
kalapüüsed ära kaotab.
Jää siis lommi lommi vastu uhub,
sillatee neil ära lammutab.

Kõigi saarte hulgast kõige armsam
on mu meelest väike Vilsandi.
Kõigest ilmarõõmust kõige rõõmsam,
olen siis, kui näen sind, Vilsandi.

Meri, mis vilsandlastele nii armas, varustab neid muu
hulgas ka ühe väga omapärase tulu- ja huvialaga. See
on „haakrikk“.

Pole kuski mujal kuulda seda sõna — ega tuntagi
teda. Siin aga ta on sündinud kui iseenesest, sest mõiste

nõudis väljendust. Ja väiksemgi poisiklutt küsib pea igal hommikul oma koolikaaslaselt: „Ons mere ääres haakrikku ka?“ — kui tal enesel millegipärast eile õhtul keelatud oli lõbu randa mööda joosta ja käsi sügavalt taskutesse toppides, õhetavail põsil mere poole vahtida, kas lainetel õõtsudes läheneb midagi.

Olgu see lauatiikike, tühi pudel, uus plank või äravettinud raske palk — kõik, mis meri randa ajab, on „haakrikk“ ja korjatakse suurima rõõmuga kokku.



Laine Vilsandi rannal.

Enamasti on see väärtusetu rämp, mida maismaa elanik ülessegi ei tõstaks, siin aga omab ta meelitava „haakriku“ nimega ka väärtust.

Ja haakrikku ei käi otsimas mitte üksnes poisikesed, vaid ka täismehed ja isegi naised, eriti pärast tormi, kui tuul keerab meresse.

Tuleb vahel laevaluuke, kajutiseina või -ukse tükke — mitmesuguseid laevahukkumistunnuseid —, siis on toonud haakrikk enesega palju kahetsevat arutlust. Igaüks mõtleb jälle neile, kes ta omakseist veetnud kuski tundmatul, teadmatul merel sellegi tormi.

Juhtub tulema uppunu, siis saadetakse see tundmatu õnnetu merimees läbi saare kirikupaatideranda ja sealt

vilsandlaste laulu saatel, nagu oma maa lahkunudki, valges kirikupaadis üle lahe kaugelt kumava Kihelkonna kirikutorni ja surnuaia poole.

Ei puudu lilled ja pärjad temagi kirstul, sest neile tundmatuile püütakse üles näidata kõike seda, mis nii mõnegi oma maa pojale tahtmatult võlgu jääb.

Vanemal ajal on mereohvrid samasse maetud, kuhu lained nad randa kandsid. Sellest on siin, rahva jutu järgi, väike laid Maturahu oma nimegi pärinud. Teisel saarekesel Vesilool on teatavasti kolm hauda, peale selle aga veel mitmel pool Vilsandi rannikuil siin-seal üksikult kohedasse rannapinda sängitatud mereohvraid.

Ehkki asetatud üksikult siia-sinna lagedaile rannikuile, kus tasaneb peagi kivi- või kruusaküngas haua kohal, ja mingi mälestusmärk ei meenuta enam möödassammujale nende puhkepaiku, siiski ei jäta rahva luulelend neid surnutena unustushõlma.

Ta kutsub neidki muinasjutuliselt ikka jälle tagasi maisesse ellu ning leiab märke ja tõendusi seks loendamatult pisiasjult.

Üks vanarahvajutt räägib järgmist:

Igal neljapäeva ööl, kui täiskuu tõusnud vaatama üle Aarma küüni katuse, ärkab Aarma allika näkineid.

Ta silub aeglaselt oma pikki lainetavaid juukseid ja laulab.

Kuid kauaks ei jätku tal aega endale. Ta teab, et laul, mis inimkõrvale küll vaevalt kuuldav, äratav ja kutsub Vilsandi läheduses mere põhjas ja ümberkaudsete saarekeste kivises mullapinnas puhkavaid merimehi astuma välja oma puhkepaikadest ja sammuma Aarma allikale.

Siia kogunevad nad kõik, ja kurvameelne, unistav näkineid on muutunud nüüd korraga lõbusaks, virgaks kostitajaks.

Ta ammutab vulisevast allikast igaühele seda, mida keegi soovib — siin saab rootslane eht punssi, inglise

kapten oma armsamat viskit, sakslane, kui soovib, rummi, ega puudu eesti merimehelegi oma maa valge või kapakali.

Elav mõttevahetus ja lõbus vestlus kajab nüüd mitmes keeles — kuid kõik nad näivad mõistvat üksteist ja lõbus seltskond veedab aega kuni idataevas punetama lööb ja kukelaul kuulutab selle neljapäeva öö lõppu.

Siis on pidutsejad korraga kadunud ja vaikne ning rahulik on jälle kõik järgmise täiskuu neljapäeva ööni.

Mereõnnetused ja laevade randumised Vilsandi ümbruses olnud vanal ajal palju sagedamad.

Harva möödub nüüdki aastat, kus mõni laev nn. Vil-



Vesiloo saare rannik merikapsapuhmastikuga.

sandi „laevade surnuaeda“ tahtmatult üles ei leia. Endistel aegadel aga, nagu räägivad vanad merimehed, olnud laevahukke pea iga uduse ning tormise ööga.

Ehk küll merimehe silm jälgib murega hukkuvat laeva, mida ta on võimetu päästma, oskasid vilsandlased neist enestele siiski soetada ka teenistust ja tulu.

Vanasti polnud veel Balti Päästeseltsi aurikuid siin ootamas ja valvamas, kes nüüd iga õnnetuse korral on kohe päästelepingut sõlmimas. Siis olid enamasti vilsandlased ise oma kaluripaatidega ja suuremate purjekatega abiks võõra „suurlaeva“ päästmisel. Mõnigi kord olevat veel õnnestunud eksinud laeva karide võimusest vabasse vette juhatada ja päästetasu olnud säärasel korral muidugi rikkalik.

Oli aga suur laevamürakas sattunud sedavõrt tugevasti hukutavate karide otsa, et meeskond pidi põgenema päästepaadis maale, jättes laguneva sõiduki vihase mere meelevalda, siis oli vilsandlastel jällegi lootust purustatud ning väärtusetuks muutunud vrakki ära osta ja kevadiste ning suviste väiksete ilmadega oma väikeste purjekate ning tuukrite abil sealt välja tuua vaske, rauda, kõiksugu laevaosi ning -tükke, mille eest Tallinnas, Riias või mujal head hinda saadi.

See andis visadele saarlastele tööd ja tasuvat teenistust terveteks suvedeks. Pikad talveõhtud istusid siis mehed piipu popsutades ning kapakalja rüübatas koos ja arutasid laevaarveid.

Ja juhtuski vahel arusaamatusi keeruliste arvetega omavahel, et pidi lahendust otsima kohtult, siis tehti sedagi sõbralikult: ühise paadiga sõideti Kihelkonnale, kus palgati koos hobune Kuressaarde sõiduks, ning seal pöördusid mõlemad pooled ühe ning sama advokaadi poole, et see neile õigust nõuaks.

Püsib ka senini vilsandlaste merimehelik ennast-salgav ohvrimeelsus.

Nagu olid vanasti esimesed laevaõnnetust märkajad kohe päästepaadi juures, nii ei viivita praegugi ükski vilsandi mees päästepaadile ruttamast, kui hädaoht kutsub.

Selle päästepaadiga on iga Vilsandi mees kaasa elanud mitmedki hädaohud tormisel merel.

Uhkusega võivad nad kanda päästemedaleid, mis annetatud neile ühe raskema päästetöö puhul Eesti Punase Risti poolt.

See tõstab vilsandlasi teiste saarlaste silmis — ja ergutab ka nende enesetunnet. Vilsandlased on uhked



Vilsandi päästepaat.

oma saare, oma üksmeele ning rahu, julguse ja ohvri-meelsuse üle ja kasvatavad oma poegigi samas vaimus.

Saarel töötab praegu 6-klassine algkool umbes 30 õpilasega. Pikil talveõhtuil käivad noored koos koolimajas saare haridusseltsi „Murdlaine“ korraldusel harjutamas laulu, mida vilsandlased eriti armastavad, samuti keelpillimängu ning näitemänge. „Murdlaine“ korraldab võimalust mööda perekonnaõhtuid ja pidusid oma saarel kui ka üle lahe Saaremaal.

On jõutud soetada seltsile ka ligi seitsmesajaköiteline raamatukogu.

Vaikad elavad Vilsandi läänepoolsel nurgal suurema saare külje all väga omapärast elu, mis vaheldub peamiselt ühes aastaaegadega, kuigi õigusega öelda võib, et viimased aastakümned just toonud ning loonud on selle, mida nimetatakse nüüd Vaigaste „linnuriigiks“.

On aastas aeg, mil vaikib ja elutuks jääb kõik siin ja hüljatult seisavad Vaikad.

Üksikud rongapaarid vuhisevad vahete-vahel üle vahutava lahe, et tiirelda tühjade saarekeste kohal. Need ei taha nagu uskuda, et pole enam ühtki linnupoega ega pesa munadega, mida olnud siin kevadel nii rikkalikult. Kuid pea veenduvad nemadki Vaigaste elutuses ja lendavad pettunult, kraaksudes tagasi üle paagi, järve, metsa ning lahe suurde laande, kus kodutsevad.

See on sügis.

Kuid Vilsandi, õigemini küll Vaigaste sügis on neile ka talv, sest talve, nagu meie seda sõna mõistame, Vaikad peaaegu ei tunne.

Siin on alati lahtine meri. Lund näevad Vaikad vaid selle sadades, õigemini tuisates. Tuisu lõppedes aga kaob see varsti jälle. Mis peatuma jäänud Vaigaste krobelistele maalapikestele, selle pühib tuul peagi lainetesse. Ka temperatuur püsib siin talve kestel pea alati kõrgemal kui mujal Eestis.

Üksikud suured merikajakad liuglevad vahete-vahel paaridena üle valgeharjaliste lainete ja kaovad jälle. Need on ainukesed siin pesitsevaist merelindudest, kes talveks jäävad püsima Vaigastele.

Ühed uued linnud aga tulevad talveks meie vetesse põhja poolt. Need on aulid. Väikesed, ümmargused, valgekirjud jääpardid, ujuvad ja sukelduvad väsimatult. Ja kui vahel vaikib lainete mürin, siis kostub kajastusena lähedalt ning kaugelt: „Aa-u-u-likk“, „aa-u-u-likk“, „aa-au-lik-likkk“.

Õige harva rahunevad lained talvel sedavõrt, et meri tuletorni sadamast läheda Vaigasteni kattub jääga. See

on siis muidugi õige nõrk ja ta kestus vaid päevade küsimus.

Viimase kuue aasta jooksul on siiski jää siin paaril korral nii kõva olnud, et jalgsi Vaigastel käidi.

Ühel säärasel korral sattus Vilsandi saarelt selle metsa ainuke jahiloom jänes Alumisele Vaikale.

Nähtavasti ei tundnud ta veel seda petlikku silda, sest ühel ööl, mil jänes muretult magas Vaika kaljupraos, oli jää läinud tükkideks purunedes ulgumerele.

Jänes lippas Vaikal ringi, otsides asjatult väljapääsu, elatas end aga kuidagi seal talve jooksul ja kevade tulekuga tuli ka temale sööki ning seltsi küllalt, sest rannikul tärkasid lopsakad merikapsa puhmastikud ja lõunast jõudsid tiivulised rändurid, kes asusid nüüd hulgana siia.

Kogu suve nendega, siis jälle pikk, üksildane sügistaslv. Küll lootis vist Jänes-Robinson uuesti silla tekkimist — kuid asjata! Sel aastal talv ei toonud niipalju jääd, et oleks ootava jänese oma turjal tagasi kandnud Vilsandi metsa.

Järgmine talv oli juba vastutulelikum. Paar päeva oli meri olnud vaikne ja külm kõva ning taevast sadas aeg-ajalt laia lopsakat lund.

Siis nägi ühel hommikul vana paagivaht jänese jälgi, mis tulid Vaikast otse tuletorni sillale.

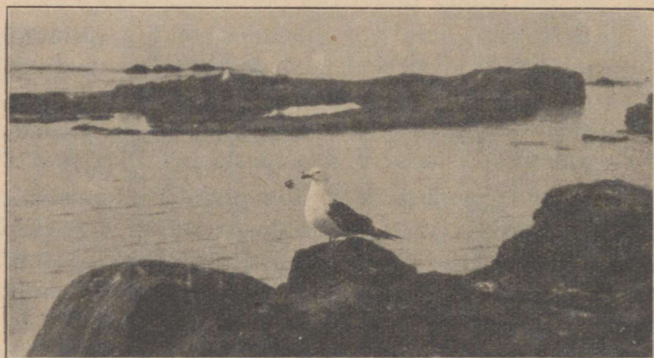
Jänese valvsus oli ta õnn, sest jää lagunes juba järgmisel ööl ega tekkinud sel talvel enam uut.

Kevade saabumisega on päikesel, tuulel ning merel nagu korraga kahju oma pahatujuulistest vihahoogudest pika talve kestel. Lained ei kurjusta enam, vaid libisevad juba ettevaatlikult vastu krobelist Vaigaste randa.

Merigi ümberringi on muutunud. Kadunud on rõhuv tuhmjashall värving, mis lasus tal vahetult sügise tulekust saadik. Lootusrikkalt sinetama lööb ta kogu oma mõõt-

matus ulatuses. Vaigaste õhuke mullakamar ajab end kohevile päikese meelitavate pilkude all ning haljendama ja õitsele löövad saarekesed ja kogu tuletorni ümbrus.

Vaigaste mitmekesises taimestikuses leidub liike, mis ei asu isegi Saaremaa ega mujal Eesti rannikuil; arvatavasti on meri nende seemned kuskilt kaugemalt Viil-sandile kandnud. Lopsakas merikapsas laiutab oma tuhm-rohelisi, mahlaseid lehti, mille keskelt tugev vars suurte



Vaika saared.

vaht-valgete õiepuhmadega esile kerkib. Märkamatuult ja omaette haljendab väike tagasihoidlik taani merisalat kaljupragudes ja valge kukehari helendab panga serval.

Koirohi tärkab kalju siledal pinnal, kus vilets murukamar katkendiliselt peidab kehva aluspinda. Sinerõigas, palderjan, liivakaer, pujud ja koerputk sirutavad oma kaelu üksteise võidu sinetava taeva ja helendava päikese poole. Lillaõieline kõrge pajupill on vallanud laiaulatuselise pinna Alumise Vaika põhjapoolsel serval. Tihedalt võrsub ta kõrgele sirgudes ning lainetab õitseajal kui lilla järveke.

Varasemad on suured tumelillaõielised kuldsilmsed

kannikesed. Neid tõuseb hulkadena pankade vahel, adruvalli veere varjul kui ka siledal kesksaarel.

Põõsastest on sagedaim alpisõstar ehk siinse nimega „maamaks“ mõne roosaõielise kibuvitsa ja paari kadaka-põõsaga seltsiks.

Rikkad ja ilusad on ka lagedad kaljud sambla ning samblikkudega. Mustade, helehallide, rohekate ning tuli-



Sinerõigas.

kollaste laikudega katavad need kõva, halli dolomiiti.

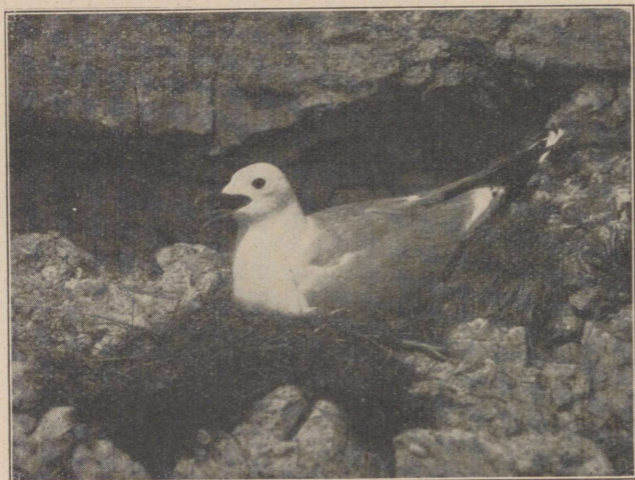
Viimane sisaldab rohkesti tardunud ja kivistunud, ürgajal elanud loomade jäänuseid ja kõrgele rannikule on kuhjunud terved vallid nende väiksemaid kivistunud osi.

Kevade saabudes võõrsil nukrutsevad linnud aimavad, et aeg on käes ja Vaikad ootavad neid. Merikajakaid näeb juba varakult istumas Vaigaste kaljudel. Ehkki nad veedavad Vilsandil kogu talve, pole neid siiski nii püsivalt siin näha olnud. Nüüd aga istuvad ja keerlevad nad jälle igaüks oma Vaika kaljude kohal.

Varased on ka kosklate esimesed paarid, kes oma

pesakoopaid otsivad, ja inimene peab kiiresti aitava käe neile abiks sirutama, sest talve tormid ja meri on suurema hulga koobaspesi ära lõhkunud.

Peab kiiresti uuesti seadma kivimürakaid lähestikku ning toeks üksteisele, praod ja augud täis toppima adrugaga. Siis on kosklapaarid nendega rahul.



Kalakajakas haudumas.

Veidi hiljem tulevad ka ristlinnud ja vaatavad, kas mõni korter veel neilegi jäetud.

Mõne päeva pärast on pärale jõudnud ka hahad ja nende tulekuga täitub kogu ümbrus uue eluga. Kõikjal on näha nende kehakaid pruune kogusid üksikult ja väikeste parvedena ühe või kahe valgekirju isa saatel.

Pesakoopa, kaljunurga või prao pärast, mida igauks siia tõtates igatsenud, tuleb tihtigi lahinguid lüüa. Nii mitmelgi vares, ronk või tõmmukajakas lõhub valmis pesa ja hävitab munad või merikajakas sööb pojad, ja ühel päeval võib nirk vana linu enesegi kallale kippuda.

Kõik see aga ei heiduta pesitsemisele ruttavaid hahke, vaeraid, tiire ja teisi.

Siit ja sealt, igast küljest tuleb neid hoolsaid linnuemasid, meeled ärevil pesa pärast. Suplevad kiiresti tiibu lehvitades, kaela sirutades, sukelduvad põhja, kus asuvad limused ja vähikesed, mida süüakse kiiresti ja ahnelt nälja kustutuseks, ja asutakse endale kodu looma.

Õhtu hämardudes suliseb veel vesi nende raskete kogude suplemisel. Kuid ikka sagedamini kuulduv tiivalööke veepinnal ja üksteise järel sahisevad tumedad linnukogud läbi tiheneva ehavalguse oma koobaste, põõsaste ning kaljupragude suunas.

Vaikad on külalislahked iga oma kodaniku vastu — olgugi mõni neist oma sõgedusega teistele tüliks ja ühiskonnale kahjuks. Vaikad pakuvad kaitset kõigile, kes ta piiridesse asuvad. Ega muidu olekski jõudnud nende lindude arv siin sedavõrt kasvada.

Möödub tänavu 23. aasta sest ajast, mil siin linnukaitset tegelikult teostama hakati.

Siis olid Vaikad sõna tõsisel mõttel „tühjad ja paljad“. Ainult naerukajakad ehk, nagu rahvas neid kutsus, „kalakullid“ lendasid karide kohal. Neile olid Vaikad armsad juba mäletamatuid aegu.

Ja ehkki kalurid ning paatidega tulnud poisikesed alati ära viisid nende munad, ei leidnud nad endile paremat paika ja jäid truuks Vaigastele.

Ka kalakajakaid oli näha, partlased aga — hahad, vaerad jne. — olid aastaid kestnud pesade hävitamise tagajärjel siin täiesti kadumas.

Siis hakkas Artur Thom, kes mõne aasta eest siin oma võõrasisa surma puhul tule torni-ülevaatajaks sai, teostama linnukaitset Vaigastel kui ka kogu tule torni ümbruses, kus ta seda aeg-ajalt juba vareminigi oli teinud.

Sel kevadel, kui kaugelt päralt jõudnud merelinnud jälle algasid pesitsemist siin rannikuil, pani Thom tähele üht karjapoissi, kes järjekindlalt otsis ja korjas mere- lindude mune, nagu tegid seda tol ajal kõik Vilsandi elanikud.

Et munad olid tihti haadunud ja seega inimesele söögiks kõlbmatud, siis jooksis poisike alul agaralt iga kord vee äärde, kus katsus nende väärtust. Kerkis muna



Keskmise Vaika pankrannik.

lame ots üles, siis oli ta haadunud ja poiss viis muna tagasi ning jättis linnule.

Hiljemini aga tüdis ta mere äärde jooksust munade proovimiseks. Ta lõi siis ühe muna pesakonnast katki, et näha, kuidas toimida teistega. Sellega aga kasvas ta hoolimatus ja toorus niivõrt suureks, et nüüd tihti sõtkus jalgadega puruks terve pesakonna mune.

See toorus mõjustas niivõrt tugevasti pealtvaatajat, et temast sest päevast peale sai südi abitute lindude kaitseja.

Kaks paari hahku olid siiski söandanud sel kevadel

veel kord siia õnne katsuma tulla — nende eneste kui ka nende kaitse alustaja õnneks.

Kaks paari hahku, s. o. kaks hahapesa leidis Vaigastel aastal 1909. Muidugi oli ka veel üksikult teisi: mõne kalakajaka ja tiiru või üksiku tõmmuvaera pesa tiheda kadakapõõsa varjul või meriharaka munad märkamatult kruusavallil, kuid kõigi nende pesade arv oli veel väga väike. Seda suurema innuga asus Thom nende kaitse teostamisele.



Merikajakad.

Kõige pealt palus ta omale kapten Jaen Teär'ilt rendiõiguse Vaigastele, mis olid Kihelkonna kiriku maana viimase käes, ning rentis nad siis tollaegselt Kihelkonna õpetajalt 1909. aasta kevadel, omandades seega ainuõiguse seal oma heaksarvamise järgi talitada.

See esimene aasta olnud talle katseajaks, kas kannata kõiki neid raskusi ja haavamisi, mida nüüd igast küljest talle jagati.

Ümbruskonna rahvas ei tahtnud kuidagi tunnustada, et keegi võib neile keelata linnunemunade korjamist; polevat ju need ometi kellegi omad. Kui nad seda keeldu

siiski pidid tunnustama Vaigaste suhtes, püüti kõigiti salaja hävitada seda, mida hoolega valvati ja hoiti.

Nii mitmed ja mitmedki ööd, mil paks udu laskus merele ja vahimehel paagi juurest võimatu oli näha, kas mõni paat randub saarekestel, ööbis Thom Vaigastel. Siin oli lindude kisa, mis algas kohe, kui keegi saar-tele lähenes, suikuva vahi äratajaks.



A. Thom silitab hahka.

Ümbruskonna rahvas oma üha kasvavas pahameeles hakkas peagi arvama, et see kaitse on vaid suur saagi-ahnus, soov korjata omale kõik munad.

Kui märgati, et Vaigastel hoiti linnumune ikkagi lindudele, siis ei mõistetud seda teoviisi enam põrmugi ja üldine pilge sai igal pool rahva seas osaks esimesele Vaigaste lindude kaitsejale.

Õnneks leidus aga ka vilsandlaste hulgas inimesi vanemate kaptenite Teär'i, Mänder'i ja Haus'iga eesotsas, kes asjast õieti aru said ja seega Thomile suureks moraalseks toeks olid.

Järgmisel aastal juhtusid tulema Vilsandile Riia Loodusuurijate Seltsi liikmed, kes nähes siin alatud tööd kui ka soodsaid saarekesi merelindude pesituspaigaks, tegid ettepaneku Vaika saared merelindude kaitsealana Riia Loodusuurijate Seltsile nimeliselt üle anda. Muidugi oli Thom sellega nõus, leides siit esmakordselt tõsist tuge ja asjatundlikku nõuannet. Nii kinnitati 1910. aastal Vaikad Riia Loodusuurijate Seltsile, mis ajast ka viimane maailmasõjani tasus nende rendi.

Thom oli nüüd õnnelik lootes, et tema siit lahkumise või surma puhul alatud töö enam tuulde ei kandu. Nüüd oli tal toeks ikkagi mõjuvõimne asutis ning teated Vaigastest ja nende merelindudest olid juba viidud teaduse maailma.

Ehkki töö, mure ja hool endiselt lasus ainuüksi linnukaitse algataja õlgadel, töötas ta nüüd palju suurema lootuse, tahtmise ning kindlustundega.

Aastate jooksul nagu ununesid ka rahvale nii meelitalavad Vaika kaljud, ja kui maailmasõja algusest peale, s. o. 1914. a. Thom siinse sõjaväelise vaatepunkti ülemaks määrati, kelle käsutuses oli 12 sõjaväelast, siis said ka linnud eeskujuliku kaitse osaliseks. Kogu aeg oli väljas relvastatud vaht ning ükski paat ei tohtinud vaatepunkti ülema loata tuletorni piirkonnas liikuda. Ka suutis Thom oma käsutuses olevaid sõdureid huvitada linnukaitsest, nii et need mitte üksnes käsu, vaid just huvi sunnil vahipostil olles ka linnuriigikest valvasid.

See linnukaitse mõte sai sõdureile nii armsaks, et hiljemini, juba revolutsiooni ajal, kui ühelt sõjalaevalt paaditais madruseid Vaigastelt mune viima tuli, õnnestus vaid suurte raskustega vältida lahingut, mis nende ja tuletorni-sõdurite vahel vägisi ähvardas puhkeda.

Neil aastail on ka linnud siin märgatavalt siginud. Kuid huvitav on see, et mitte üksnes siin varemini pesit-

senud linnud ei rohkenenud, vaid juba linnukaitse algusest peale tuli alatasa uusi linnuliike juurde.

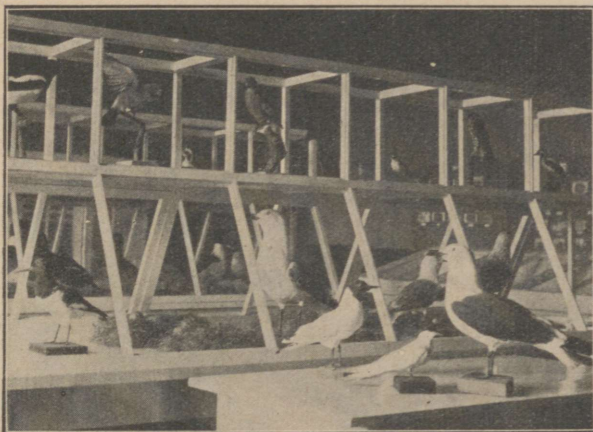
Tulid naerukajakad, tõmmukajakad, kosklad, ristlinnud, tuttvalt. Isegi rabahaned katsusid paaril aastal pesitseda Vaigastel, kuid et varesed, rongad ja tõmmukajakad korduvalt hävitasid nende munad, loobusid nad Vaigastest. Ainult öösiti, mil soikub kajaklaste kisa, tulevad need kartlikud linnud veel Vaigastele, et puhata lõputust õõtsumisest lainetel ning noppida mõni libe mahlakat rannarohtu.

Aastal 1917 langes Saaremaa ühes Vilsandiga Saksa okupatsioonivägede kätte. Thom põgenes sõduritega Tallinna ja Vaigastele tulid uued peremehed. Oma sõjakuuses on need kahjuks siin uskumata metsikult talitanud. Munad ja linnud söödi, mis on veel arusaadav ning andestatav sõja ja näljaga, kuid koopad ja ehitatud pesad, tunnid ja kastid, mis siia seatud ja korraldatud, ka need paisati laiali ja tehti maatasa. Täieline häving näis olevat teostunud, kui Thom okupatsioonivägede lahkudes uuesti asus Vilsandi.

Kuid olukord polnudki nii meeleheitlik kui alul näis. Ehkki Saksa sõdurid hävitasid, mis said, linnud ei lasknud ühe ebaõnnestunud aastaga peletada mälestusest kõiki neid aegu, mil nad hädaohutult olid siin pojad välja haudunud ja merele viinud. Jällegi tulid nad kevadel tagasi ja ootasid, mil aitavad käed ehitasid ning korraldasid lõhutud koopad ja pesapaigad.

Riia Loodusuurijate Seltsiga oli maailmasõja tõttu loomulikult igasugune side katkenud. Nüüd, mil Eesti iseiseisvaks riigiks tõusis ja oma siseelu korraldama asus, hakkasid huvituma Vaigastest ka Tartu ülikooli juures töötavad Eesti loodusteadlased ja teised teadusmehed, kellele Vilsandi nimi varemini teatav oli. Saaremaa läänepoolsele nurgale endisse „Kuusnõmme“ mõisa asutati Tartu

ülikooli bioloogiajaam, mis muutus keskkohaks selle fundmatuima Eesti nurga teaduslikel uurimistöodel. Prof. H. Koppel, tolleaegne Tartu ülikooli rektor, Kuusnõmme bioloogiajaama asutajaid, oli see, kes sooja südamega kõigiti toetas Vaigaste linnukaitset ja võimaldas Thomil Tartu ülikooli volinikuna kogu siinse linnukaitse ala 1922. aastal Tartu ülikooli omandusena kiriku-



Nurgake Vilsandi muuseumist.

maade jagamisel vastu võtta. Vaikad muutusid loodusteaduskonnale Tartus kui varaaiaaks, kust hulgana saadi tarvisminevat materjali. Siin toimusid professor Piiperil kui ka siin töötavail teistel zooloogidel mitmed teaduslikud uurimistööd merelindude alal.

Prof. Piiperi korraldusel rõngastati siin 1922. aastast alates igal aastal suur hulk noori kajakaid ja tiire; väiksemal arvul ka teiste lindude poegi. See „rõngastamine“ seisab selles, et suurematele poegadele kinnitatakse jalga väike alumiiniumrõngas, millel järjekorranumber ning sõnad „Tartu Estonia Universitas“. Number kantakse raamatusse ühes kuupäeva ning linnuliigiga.

Muidugi kaob hiljemini jäljetult ning teadmatult suurem hulk rõngastatud linde, kuid üksikud numbrid, millest teatatakse siit-sealt, kus leitakse surnud või lastud linnu jalast säärane rõngas, võimaldavad meil aastate kestel ikka enam ja enam selgusele jõuda, kuhu lendavad linnud, kui nad sügise lähenedes siit lahkuvad, kus



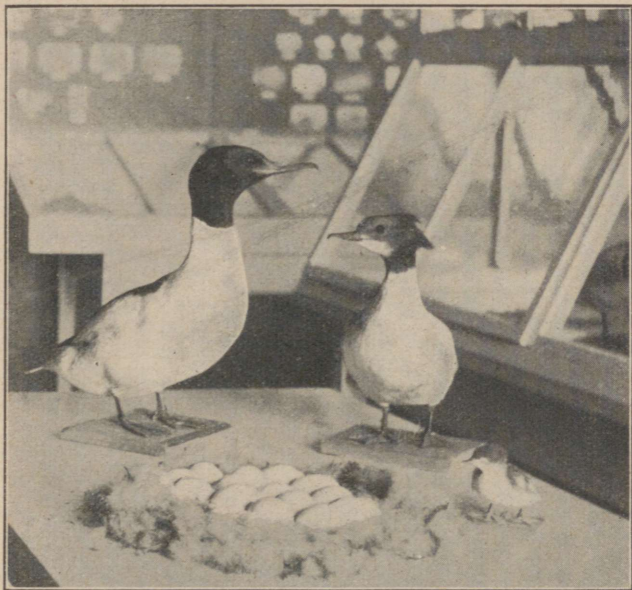
Noore kajaka rõngastamine.

peatuvad või kuhu asuvad hiljemini pesitsema. Samuti saab ka andmeid nende vanuse kohta.

Huvitava rekordi püstitas üks siin Thomi poolt rõngastatud tiir oma lennuga, jõudes juba esimesel sügisel lõuna poole ekvaatorit Lääne-Aafrika Atlandi rannikul asetseva Mossamedese linna lähedusse.

Selle lennu pikkus oleks õhujoones juba ligi 8000 km, et aga tiir lendab mere ja ookeani rannikut mööda, siis on selle teekonna tõeline pikkus vähemalt 12 000 km.

Vaikaid käivad nüüd külastamas ja selle linnustiku eluga tutvumas igal suvel mitmed ja mitmed Eesti koolide ekskursioonid. Ka Lätist ning Soomest on õpilaste ja üliõpilaste ekskursioonid külastanud Vilsandi ja Vaikaid. Vaikail on käinud veel palju loodusteadlasigi, õpet-



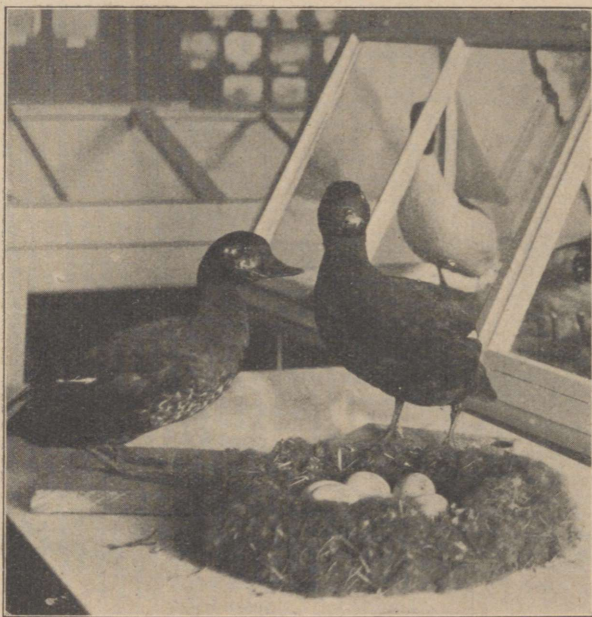
Jääkosklad muuseumis.

lasi muilt aladelt, seltskonna- ning riigitegelasi ja välismaa turiste.

Kuid oma armsamaiks ja tähtsamaiks külastajaiks loeb Vaigaste lindude kaitseja ikkagi noorsugu, eriti õpilasi. Need on valmis külvimaa, kus soojast südamest tulnud sõnad leiavad tänuliku pinna.

Ja Thom ei ole kitsi oma seletuste ja näitamisega. Ta sõidutab ekskursandid Vaigastele, kus näitab ja sele-

tab iga isesuguse pesa ja linnuliigi ning pärast jutustab pikemalt üksikutest lindudest oma väikeses muuseumis, millele alguse pani 1927. aastal ning mis sisaldab tähtsamaid Vaigaste kui ka Vilsandi linde. Veel mõndagi muud Vilsandi kohta tabelite, diagrammide, kiviriigi kui ka taimestiku alalt ning Vilsandi ümbruses sageda-



Tõmmuvaerad muuseumis.

mini esinevad kalad, saare liblikad, sihktiivalised, sifikad, hiired ja nirkid on siia paigutatud.

Peale muu on rohkesti ülesvõtteid Vaigaste lindude elust, mida valmistasid peamiselt härrad Ecke ja Brand, kes siin käisid kahel suvel linnustiku elu vaatlemas.

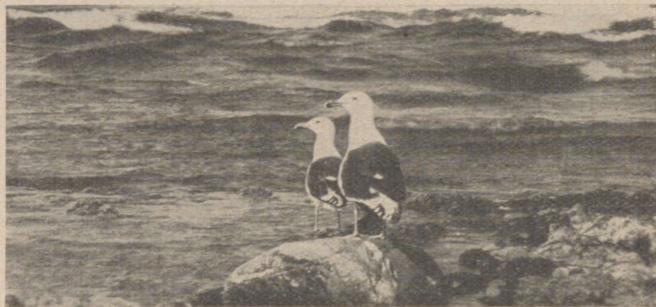
Seda muuseumi peab Thom hädavajalikuks, et oleks võimalik huvitatuil kõike seda, mis looduses korraga

harjumatu silm ei haara, siin vaadelda ja mõista. Et merelinnud pesitsevad väga erinevail aegadel, ei ole vaid kord Vaikaid külastajal võimalik ühel ekskursioonil kõiki Vaigaste linnuliike ega nende pesi näha. Seda võimaldab aga kohalik muuseum.

„Gauk“ — „gjauk“ — „go-go-go-ga-ga-ga-ga-ga —“ kostub suurte merikajakate hää l kaugele Vaika kaljudelt juba siis, mil teised linnud, kes samuti igatsevad Vaigastele, neist vaid unistavad. Merikajakas ei karda meie talve külma ega torme, kõik elab ta siin kaasa. Merikajakad on esimesed, kes kerkivad mu silmade ette, kui mõtlen Vaigaste lindudele. Nende vägevad tiivalöögid vuhisevad õhus ja sügav kurguhää l kajab kaugele üle lageda mere. Kevade tulekuga lööb heledalt valendama nende sulestik, millele seljale heidetud must mantel, ning tugev nokk, mis otse haaravalt iseloomustab selle võimsa linnu julmale iseloomule, läigib päikese õhtupunase oranžilt. Miski ei heiduta teda, miski ei tule talle ootamatult. Sügava, üleoleva rahuga jälgivad ta erksad silmad kõike, mis sünnib ta ümber, ja miski ei jää tal märkamatuks. Merikajakail on palju omadusi, mis neile nende elu kergeks teevad. Kõige pealt on nad suured ja tugevad, tugevamad kui ükski teine linn Vaigastel. Nad võivad kuival maal kiiresti joosta, merel osavasti ujuda ja tormiga meisterlikult lennata. Tormi näivadki nad eriti armastavat. Kui meri käib kõvasti ja puhub lõõtsuv läänetuul, siis lendlevad nemad kisades kõrgel õhus, lasuvad lainetele ja lasevad end õõtsutada. Kui aga suvine õhtu on vaikne ja sume ning ääretu ulgumeri salaja vee-retab aeglaselt väsinud laineid Vaigaste pankadele, siis istuvad merikajakad nukralt voogude uhetud äärmistel kaljudel paaridena, pead välja sirutatud, ja otse taeva sihis lendavad hõiked, täis kaebust ja nukrust, nende pärani avatud kurkudest. Pika sügise ja talve kestel on

näha neid suuri linde lendlemas igal pool — kus on meri, seal on ka nende kodu. Kevade tulekuga aga kiinduvad nad jälle Vaika kaljudele.

Oma pesitsemiskohaks on nad valinud Ülemise Vaika kaugeima nurga, kus vähem kuiva maad ja enam merd. Meri, see on neile kõik, maad vajavad nad vähe. Ei ole neil ka pesaks palju vaja. Pisut kuivanud randheina, adrut, kõrkjakõrsi või midagi muud korjatakse kokku ja vormitakse kaljuharjal olevasse lohku kaunis laialdane



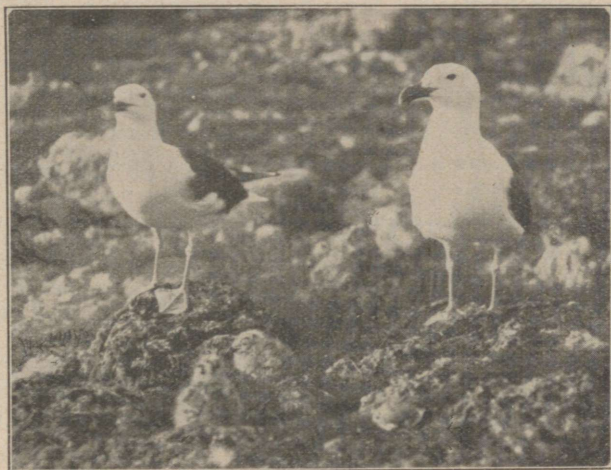
Merikajakate paar.

pesa. Igasugu padjandus sulgede näol puudub seal täiesti. Merikajaka poeg peab kohe harjuma elukarmustega. Kolm hallikirjut muna, mille suurust võib võrrelda umbes meie koduhane omadega, munetakse üksteise järel mõne päeva jooksul ja pesa, mis ei ole küll millegagi varjatud ega peidetud, jääb harjumatu silmale siiski hõlpsasti nähtamatuks, sest nii pesamaterjal kui munad on ümbritseva kaljupinnaga värvilt haruldaselt sarnased.

Pikkade tundide kestel istub kajakaema püsivald kuumava päikese, tuule ja tormi käes. Istub kannatlikult suure lootusega. Aga kui lõppeks ta kannatus ometi katkeb, siis surub ta noka vastu kaljuserva, tõstab pea suures kaares üles ning sirutab kõrgele valju kutsuva hüüdega. Kutsutav isane kuuleb ja mõistab seda. Varsti on

ta kohal ja asub täitma hauduja kohuseid, kuna roidunud ema sirutab ja ringutab kangestunud liikmeid ja tiibu ning ruttab siis jahutavaisse voogudesse.

Nii istuvad nad vaheldumisi pesal. Kui kuulduv juba poja häälistsusi munas ja see oma terava nokakesega teeb esimesed praod munakoarde, siis istub juba vahetult pesale ema. Ei tunne ta nüüd enam nälga ega väsimust



Merikajakate paar kahe pojaga.

— ta suur lootus on teostumas. Veel kord tõstab ta häält, kui esimene poeg on munast väljas ja ema esmakordselt teda näeb. Nüüd on aga see hääl juubeldav rõõmuhõisk.

Teistele kaaskodanikele on see hääl aga kurjaks kuulutuseks. Sellest päevast, mil merikajakal pojad väljas ja vanemailt süüa nõuavad, ei tunne jakakad halastust ühegi kaaskodaniku vastu, ja teiste lindude poegi hävitatakse suurel hulgal.

Seal viib suure karja poegi, nendega komberdades,

rutates, kukkudes ning tõustes, üle ebatasase Vaika ranna kutsuva mere poole kohmakas vaeraema. Ta pojad on alles üsna väikesed, siidpehmed, nad ei oska veel nii kiiresti sukelduda kui nõuab hädahoht, ja merikajakas tuleb ning nõuab oma osa. Need on tal parajad suutäied ja ta võtab neid niipalju kui süda soovib.

Mäletan kord lugu, kui näljane merikajakas kallale formas mereleruttavale tõmmuvaera perekonnale. Üks — kaks — kolm — neli — viis —. Ta muudkui laskus oma kõrgusest ja jälle oli üks abitu poeg tal nokas — seal-samas ka kurgus ja kadunud. Meeleheitele viidud väeraema küll julgustas poegi sukelduma, küll ruttas eemale nendega, kuid varju polnud kuski. Juba laskus jakakas kuuenda poja järele. Siis kargas ahastav vaeraema ise vastu hävitavale surmale. Nagu takjas kiindus ta oma laia noka ja lestjalgadega röövli sulestikku, rippudes kogu oma raskusega ta küljes. See mõjus. Vaeraema hulljulgeus lõi kohkuma merikajaka. Lahti saades ei teinud ta enam katset tol korral teise poegi röövida.

Siinne rahvas, eriti kalurid, tunnevad suurimat viha merikajaka vastu. Ta kannab siin erilist nime „kalakull“, seda aga mitte seepärast, et ta liialt kalu sööks või hävitaks. Ei, ta võtab vaid üksikuid, ja et merikajakaid arvult on ikkagi kaunis väike hulgake, siis ei jõua nad kuigi palju kalu hävitada, küll aga lõhki rebida ja ära sasida kalameeste võrke, kui haaravad kala, mis juba võrgus. Sellega sünnitavad nad kaluritele tihti suurt kahju.

Asjatut aplust ja hävitustungi ei näi sel võimsal linnul siiski olevat. Ta võtab vaid niipalju kui vajab ja on muidu kaunis rahulik ja ükskõikne endast nõrgemate suhtes. Ja kuigi merikajakas on suur röövlind, on ta siiski Vaigaste uhkus. Ta on kui looduse enese poolt määratud valitsejaks siia teiste lindude üle. Ja kui puudusid merikajakate valged suurepäraseid kujud, kaotaksid Vaikad palju oma võlust.

Tõmmukajakad tulid Vaigastele alles paar aastat pärast linnukaitse algust. Kaitseja oli õnnelik, et üks uus linnuliik juurde tulnud. Kuid peagi pidi ta veenduma, et uued sisserändajad polnudki oma iseloomult nii meeldivad ja ihaldatavad kodanikud. Välimuselt näivad nad küll uhked ja ilusad linnud olevat: kasvult veidi väiksemad merikajakatest; samasuguse musta mantliga seljas ja mujalt samuti lumivalged, kuid iseloomult puudub neil



Tõmmukajakad.

kõige pealt see suurejooneline üleolevus, mis merikajaka juures igas ta liigutuses nii silmatorkav.

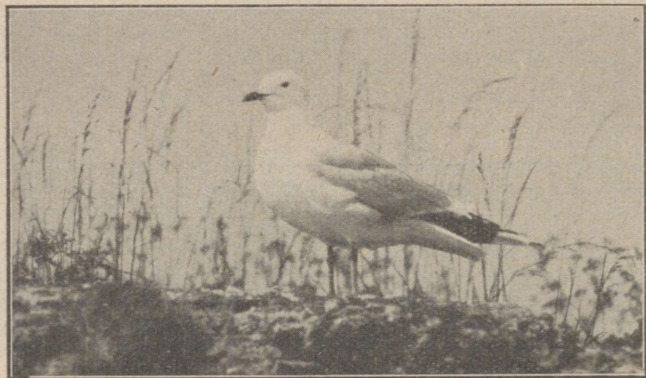
Kui merikajakail on kindel vääramatu pesitsemisraioon Vaigastel, siis ei saa seda tõmmukajakate kohta öelda. On neilgi küll armsamaks kohaks Keskmise ja Alumise Vaika läänepoolne kaljurägastik ning selle taga peituv kivistik mitmesuguse taimekasvuga, siiski peavad nad tarvilikuks enne palju otsida, arvestada, vaielda ja kakeldagi pesakoha pärast ja tõmmukajaka pesi leidub üksikult ka mitmel pool mujal Vaigaste rannikul.

Oma pesade lemmikraionis armastavad nad istuda kaljudel valgete kujudena, pilk kiindunud merele. Nii

lasevad nad, oma seisu muutmata, inimese üsna lähedale, enne kui laisalt tõstavad tiivad, et liuelda merele.

Nende rohekashalle tumepruunide täppidega mune leidub ühe-, kahe- ja kolmekaupaga samuti kui merikajakal, asetatud karedasse pessa, mis paigutatud lagedale kaljule, tihti aga ka mingi taime või rohupuhma varju.

Tõmmukajakad armastavad enam seltsi ja ühiskonda, nad ei ole nii kindlad oma jõule ja ülevõimule, ehkki



Kalakajakas.

tõmmukajakaski üksikult teiste lindude poegade söömisel merikajakast maha ei jää — ta jõuab sellest isegi kaugelt ette teiste munade ja pesade hävitamises. Isegi kunstlikkudesse koobaspesadesse leiab ta tee munade röövimiseks. Tal näib otse mingi tung olevat lõhkuda ja hävitada. Kui ta on küllaldaselt söönud haha suuri maitsevaid mune, lõhub ta ka need, mis veel terveks jäid.

Huvitav on sealjuures aga üks asjaolu, et tõmmukajakas siiski oskab pidada suurt lugu heast naabrivahekorra. Kui juhtumisi või meelega mõni hahk oma pesa tema omale õige lähedale on asutanud, siis tõmmukajakas

ei kipu sugugi seda lõhkuma, vaid otse vastupidi kaitseb seda teistegi pealetungi eest.

Ka tõmmukajakad armastavad kisada. Vaevalt on kuski midagi lahti, mis nende tähelepanu äratanud, kui tõusebki läbilõikav kisa „kjak“ „kjak“ „kjak“ — ja juba lendlevad nad ülal. Nende teravad silmad selgitavad peagi juhtunu ja kõrgelt õhust kajab siis teiste lindude



Tõmmukajakas pesal.

häälightsuse keskelt sügav, rahuldatud „ka-ka-ka-ka-ka-ka-ka —“, mis ilmselt selgitab, et neid lugu veel ei ehmata.

Umbes juuli lõpul või augustis, kui tõmmukajaka pojad on sirgunud juba noorteks kajakateks, kes nii merel kui õhus liikuda oskavad, algab nende „õppekursus“. Suure parvena lendlevad noored siis vanade juhatusel lõputult ringi. Teevad kõiksugu kiireid ringe, käänakuid ja igasugu lennutrikke — laskuvad lainetele, tõusevad uuesti kisa ja käraga ning kordavad ikka jälle kõiki neid lennukunsti harjutusi, sest varsti seisab neil ka ees juba pikem lend üle merede ja maade.

Tõmmukajakad enamasti eelistavad meie külmadele

ilmadele pehmemat kliimat — ehkki on ka üksikuid, kes põhja pool talve veedavad.

Milline merimees või reisija, kes vähegi sõitnud laevaga merel, ei tunneks valgetiivalisi, kriiskavahäälalisi vilkaid kajakaid, kes parvedena lendlevad laevadele järele, meelitatud sõitjate heasüdamlikkusest, kes viskavad neile leivatükikesi lainetesse.

Harilikult võib näha küll kahesuguseid kajakaid: ühed väiksemad, valged, halli mantliga, teised palju suu-



Kalakajaka poeg.

remad, tumeda selja ja tiibadega. Esimesed on kalakajakad, teised eespool-kirjeldatud tõmmukajakad.

Sama tuntud kui lahtisel merel on mõlemad kajakaliigid ka sadamates. Kus iganes heidab ankru merre laev, seal on ka nemad, pidades silmas iga asja, mis kuidagi satub vette.

Kalakajakad on väiksemad, kärmemad ja neid on ka alati igal pool suuremal hulgal kui tõmmusid. Nii on see ka Vaigastel.

Kus iganes vaba kaljunurk, kruusavall või kivrägastik, seal asub vähenõudliku kalakajaka pesa kahe või kolme hallikirju munaga.

Nagu tema suuremad suguvennad, ei põlga kalakajakadki teiste kaaslindude mune. Neil aga ei toimu see

mitte säärase jõu ja ülevõimuga, vaid enam kelmuse ning varguse näol. Aga et neid arvult alati palju, siis tekitavad nad Vaigastel arvutut kahju. Eriti hahad ja tõmmuvaerad kannatavad palju nende läbi — isegi ristlindude ja kosklate pesad poolpimedais koobastes ei ole nende eest täieliselt kaitstud.

Oma varguse, kärmuse, uudishimu ja kärarikkuse tõttu kannavad nad Vilsandil teenitult „uulitsapoisi“ nime.

Naerukajakad — need ideelised kommunistid — on Vaigaste hilisemad sisserändajad. Umbes kolm-neli aastat peale linnukaitse algust märkas ühel kevadel Thom,

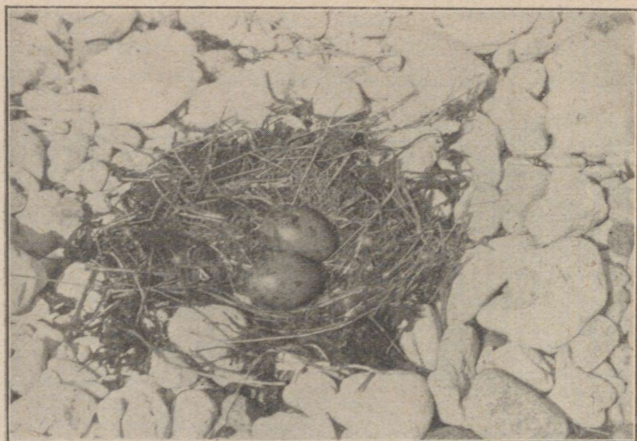


Kalakajakas pesale istumas.

et üks paar isesuguseid, kalakajakaist veidi väiksemaid, musta-, õigemini tumepruunipäisi kajakaid on tulnud ja kavatsevad nähtavasti paigalegi jääda. Muidu juhtub kevadeti tihti, et mingi eritõugu kajakapaar või üksik lind ilmub korraga siia nagu omasuguseist ära eksinuna või erilise seiklusiha sunnil. Nii oli siin Vahemere kajakaid kahel aastal, röövtiir, röövkajakas ja paaril korral väikesi kajakaid süsimustade peade ja mustade tiiva-

alustega, kes kajaklaste hulgas ka kõige väiksemad. Talvekuudel ilmub vahete-vahel mõni jääkajakas oma suurt suguvenda, merikajakat, külastama. Kuid kõigil neil pole siin nähtavasti püsi, nad lahkuvad jällegi mõne aja pärast.

Uustulnukad — naerukajakad — näisid aga end juba kodusemaks tegevat. Nende isesugune krigisev hääl, mis naeru meenutab, oli alati kergesti teiste lindude kisast eraldatav. Ja varsti nähtigi Keskmise Vaika keskkohal nende pesa.



Kalakajaka pesa.

Kõigi teiste kajaklaste kurjusele vaatamata said nad siiski oma kaks poega üles kasvatada. Ja järgmisel kevadel tuli neid siia juba 9 paari.

Nende vibreeruv „krrr — krrrr — — —“ oli nüüd juba palju julgem ja jõulisem. Tihedalt üksteise lähedusse tehti kõik pesad ja ühiselt kaitsti neid. Mingipärast kolisid nad aga Keskmiselt Vaikalt Ülemisele Vaikale, kus nende pesitsusraioon püsib praeguseni.

Neil tuli aga palju võidelda, enne kui teised vane-

mad Vaigaste kajakakodanikud neile vähegi eluõigust andsid. Ja siin lõi läbi ainult nende väsimatu ennastsalgav ühistunne, sest iga naaber astus oma ligimese pesa eest sama südilt välja kui oma eest. See kõikumatu üksmeel ja valvsus ei jäänud tasuta. Ka teisel aastal said nad pea kõik pojad välja haududa ja pidasid nüüd juba õigustatult Vaikaid ka oma koduks.

Aastast aastasse kasvas alatasa nende hulk. Pesitsevad nad senigi alati Ülemise Vaika keskkohas, peavad



Naerukajaka poeg pesas.

ühiselt valvet ja on alati üks kõigi ning kõik ühe eest väljas.

Teatavasti on naerukajakad enamasti soistel ja madalatel maadel pesitsejad. Nad on enam kui teised kajakad maaga seotud ja asuvad meelsasti ka magedaveeliste järvede ning jõgede juures. Seal ehitavad nad tihti õige kõrged pesad. Kõiksugu ettejuhtuvat kõntsa, kõrsi või kõrkjaid korjatakse kokku, mille peale siis pesa tuleb, et tõusuvee korral vesi munadele või poegadele häda ei teeks. Vaigastelegi ehtasid nad esimestel aastatel kummaliselt kõrged pesad — isegi metssõstra madalamate põõsaste otsa paigutati neid. Kuid nähes, et siin vesi

kunagi kallale ei kipu, loobusid nad asjatust tööst — vähehaaval tehti pesad ikka madalamad, ning nüüd on veel vaevalt märgata, kus asetseb naerukajaka pesakoht — nii madal on see. Veidi uuristatud ümmarik lohuke, napilt vooderdatud kuivanud rohu ja mulluse kuluga, ning muretult muneb sinna naerukajakaema oma kaks või kolm väikest halli- ja pruunikirjut muna.



Naerukajakate paar.

Ka naerukajakate munad, nagu kõigil teistelgi kajakail, on värvilt tublisti vahelduvad. Ja siin nende pesadekolooniais on seda kõige kergem ja lihtsam vaadelda, sest pesad on nii lähestikku, et väga, väga ettevaatlikult astuma peab. Kuid palju suurem häda ses suhtes on siis, kui nende pojad on juba osalt väljas. Neid on nii palju ja nad on ümbrusega otse üllatavalt sarnased. Peale selle vanemate hoiatava ja kõrvulukustava kirina mõjul, kes tiirlevad ainult vähe inimeste peadest kõrgemal, kui need pesi külastavad, peituvad abitud hallikirjud pojad arusaamatus hirmus ettejuhtuvate rohulehtede ja halli-

võitu kivide vahele — on täitsa vait ja liikumatud. Siis peab hoolega uurima kohta, kuhu astuda uuel sammul, et mitte oma hingele väikese süütu naerukajaka poja surma veerefada.

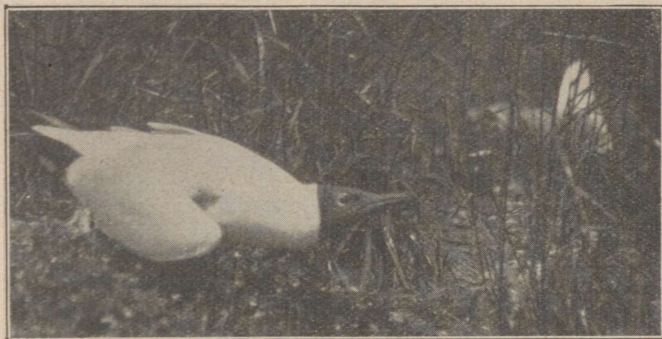


Naerukajakate paar on midagi kahtlast märganud.



Naerukajakas tõuseb lendu.

Mereäärsetel põldudel võib tihti näha kajakaid künd-
jale järgnemas. Küll päris valgeid, küll mustapäisi. Valv-



Naerukajakaema on lahinguvalmis.

salt lendlevad ja sammuvad nad kündja kannul värskes
vaos, alatasa midagi söödavat leides. „Va kajakad!“



Naerukajaka pesa mitmet värvi munadega.

pahandab künnimees ja sähvab piitsaga nende sihis. Enamasti ei tea ta nimelt, et need ilusad valged merelinnud on põllumehe suured abilised, et põlluharimine mere läheduses muutuks peaaegu võimatuks, kui kajakad ei



Naerukajakaema poegadega.

korjaks ja sööks põllu suuri vaenlasi — traatusse. Üks Vilsandi põllul mahalastud kalakajakas oli sõna tõsisest mõttes kurguni täis neid kahjulikke röövikuid.

Mis oleksid meri, Vaikad ja kogu meie rannik, kui poleks tiire! Ja kuigi naerukajakad lakkamatult naeraksid, kalakajakad kisaksid, tõmmu- ja merikajakad kaugiksid ning haha sügavat au-au'tamist oleks kõikjale kuulda — kõrv ootab siiski veel üht väljendusriikast häält, silm üht isesugust valget graatsilist kuju lendlemas sulgkergena üle vee. Ja siis, ühel sumedal maiöööl on nad päralt jõudnud — tiirud. Need väikesed, õrnad, vahtvalged meripääsukesed toovad enesega uskumatult palju ilu, veetlevust ja elustavat rannameeleolu, nende peen vibreeruv hääl mere lõputusse laulu nii palju varjundeid ja meeldivat vaheldust. Valge on nende sulestik, peake must, peen nokk aga korallpunane, samuti ka väikesed madalad jalad, mis näivad peaaegu iluasjakestena. See-

vastu tiivad ja kaheharuline saba on haruldaselt pikad ja kitsad, võimaldades nende omanikel võistelda lennul isegi maapääsudega. Tiirud on ütlemata osavad ja painduvad lennul ning võivad kaua püsida õhus. Ainult tormiga ei jõua nad oma kerguse tõttu kuigi kaua võidelda ja eelistavad varju Vaigastel ja Mustpangal, mis on nende tähtsamaid asupaiku.

Terav ja läbitungiv on nende pilk, kui nad hõljuvad aeglaselt mere kohal. Vaevalt kerkib ülemeelikult mõni kalake veepinnani, kui noolena laskub tiir ja haarab kala nokka.



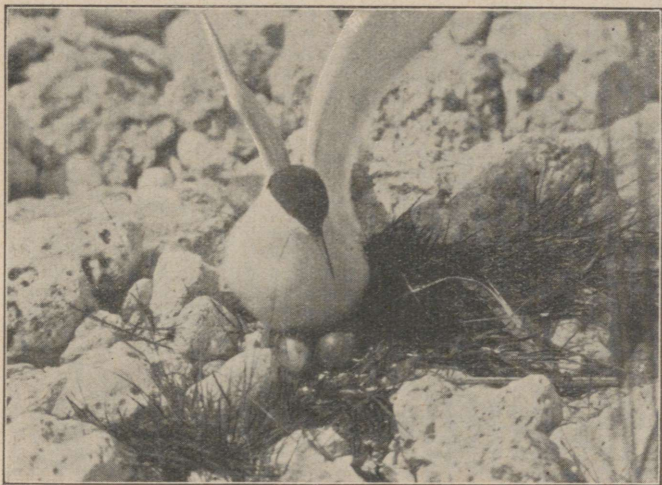
Tiir läheneb pesale.

Suuri teeneid on aga Vaigaste linnuriigis meie tiirudel sisekorra hoidmisel ja välisvaenlaste tagasitõrjumisel. Neil on haruldane tahe kohe vahele segada ja appi rutata, kui tüli või kaklus on puhkenud kuski kaas-kodanikkude seas. Kriiskava kisaga lendlevad nad kohe riidlejate kohal ning jagavad hoope mõlemile. Ja ehkki nende õrnad nokad kuigi hädaohtlikud pole, mõjub nende vahelesegamine harilikult ikka rahustavalt vastaspooltele.

Ka ei suuda nad taluda ja rahulikult pealt vaadata, kui kuski keegi teisele liiga teeb, olgu isegi nende eneste vaenlastele.

Merikajakas — see suur hirmuvalitseja Vaigastel --

oli kord oma väikesed pojad, kes veel pesas asusid, üksinda jätnud ja lennanud ise kuhugi, võib-olla koguni tiiru poegi röövima. Ja kui siis väikesed röövlivõsud istusid rahulikult pesas, ilmus korraga kutsumatu kalakajakas. Kui suurtest merikajakatest keegi kodus, ei julge need vargapoisid siin oma nägugi näidata. Nüüd olid aga vanemad väljas, ja seda aega kasutas kala-

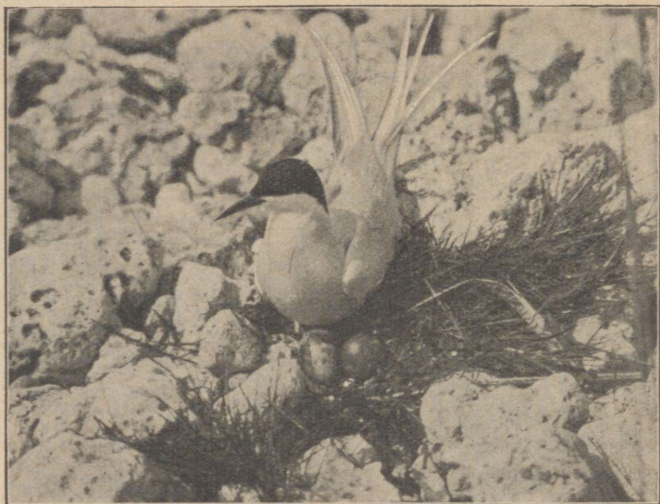


Tiir laskub pesale.

kajakas. Ta märkas merikajaka väikesi poegi pesas ja asus nendega käratsema. Need väetikesed ei osanud ega julgenud küll midagi vastata, surusid vaid hirmul peakesed kokku. Aga äkki lendas vuhisedes ja hoogsalt lähedal olev tiir rahurikkuja kallale, ja kui see esimestest hoiatustest ei hoolinud, tabas teda energiline nokahoop pähe, mis ta põgenema sundis.

Välisvaenlased ronkade ja vareste näol on Vaigastele eriti kardetavad kahjutekitajad. Juba vara kevadel, mil merikajakas seab esimesed pesakõrred ning muneb esi-

mese muna, ilmuvad kaugelt lahe tagant suured musta-
tiivalised rongad kui ka harilikud hallid varesed. Nad
tulevad enamasti mitmekesi ja otsivad läbi kõik Vaigaste
nurgad maiustusihas munade järele. Merikajakatega tuleb
neil seejuures pidada ägedaid lahinguid, nii et musti kui
ka valgeid sulgi võitluse järel pesade ümbrusse maha



Tiir tuleb pesale.

jääb. Kuid mune nad merikajakalt küll ei saa. Hoopis
teine lugu on aga hahkade, ristlindude ja kosklate pesa-
dega. Siin lõhuvad ja õgivad nad mune nii palju kui süda
soovib — kui juhtuvad pesale, kus muneja puudub. Kuid
nad ei häbene isegi muneja või hauduja alt ettevaatlikult
külje poolt ligi hüpates mõnd muna välja koukida. Hahk
teeb vaid häbelikult rumala näo ja on õnnelik, kui teda
ennast rahule jäetakse. Kosklate ja ristlindude koobas-
tesse tungivad nad enamasti ainult siis, kui suured valged
munad läbi pragude või sirgjooneliste (ehkki pikkade)

eelkäikude välja paistavad. Säärase koopa ümber askeldavad nad seni, kuni munad viimseni kätte saadud.

Sellised hävitavad röövkäigud kestavad nii kaua kui tiirud veel puuduvad. On aga need kohal, kaovad ka aegamööda varesed ja rongad, sest tiirud jälgivad neid karjana igal pool, kuhu nad iganes lendavad. Ja otse imestusväärt julged ning südid on need Vaigaste politseinikud — varestele ning suurtele ronkadele tormatakse



Kaks naabrit pesadel.

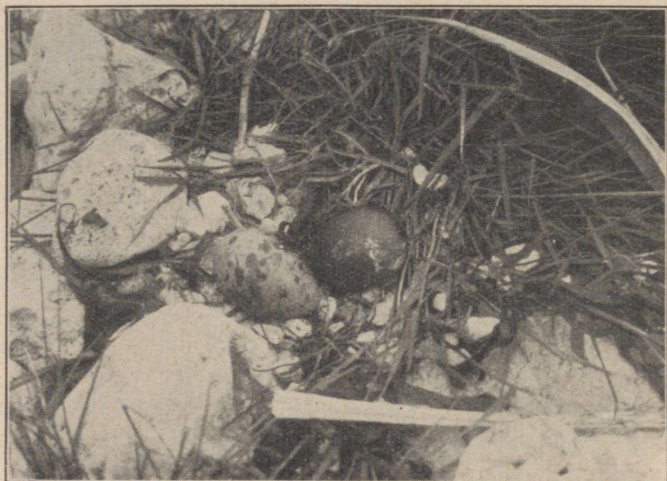
kartmatult kallale ja kui nokaga neile häda teha ei saa, siis kasutatakse tiivanukke.

Näib, et tiirul on kaks isesugust hinge: kord on ta käratsev, pealetükkiv ning nõudlik, samas jällegi õrn, melanhoolnegi, kui ta õhtu saabudes liugleb hääletult üle sügavikkude, pilk peegelduvasse vette kiindunud nagu jälgides oma graatsilist kuju. Vahel istub üks või teine neist rannakivi või paadisilla veerele — imemadal tundub ta oma pisikestel jalgadel, pea vajunud ühele küljele — istub liikumatult ja hääletult nagu kuulates mõtisklevalt teiste hääli ning imestelles loojeneva päikese punetust. Siis ei saa kujutella neid südide korralvuritena.

Oma perekonnaelus on tiirud eeskujulikud. Haudumisest võtavad osa mõlemad, kuna teine pesalistuja kutse peale kohe ilmub. Samuti hoolitsevad poegade toitmise

ja kasvatamise eest nii ema kui isa, nii et raske on otsustada, kumb neist vahel ettevaatamatuses ja helduses tibatillukesele pojakesele tihti nii suure kala kurku topib, et sel kõigele kugistamisele vaatamata haraline kalasaba veel tükk aega nokast välja ulatub.

Pojad kasvavad oma sünnisaarekesel, kuni saavad lennata ja ise enda eest hoolitseda. See kõik peab ede-



Tiiru pesa.

nema kiiresti — vaevalt poolteist kuud — ja juba augustis alustavad need linnud oma pikka lendu lõunasse; isegi kaugel Lääne-Aafrika Atlandi kallasteni jõuab osa neist.

Hahad — need suured, heasüdamelised, veidi rumalavõitu, pruunisilmsed parditaolised linnud on rohkem kui ükski teine Vaigaste kodanikest „merelinnud“. Meri on neile kõik ja miski muu ei meelita neid kuivale maale,

kui ainult pesa ja igatsus suure karja mustade udusulgsete poegadega sealt peatselt jällegi merre sukelduda.

Kuival maal hahk on abitu ning kohmakas. Kõnnak taaruv ühelt jalalt teisele, isegi lend on tal raskepärane. Ainult vees tunneb ta end päris kodu. Siin on ta nii vee peal kui all kiire ujuja ja võib sukelduda väga sügavale mere põhja, kus asuvad limused ja vähikesed, mis moodustavadki selle linnuliigi peatoidu.

Juba aprillikuus uduste ja sumpas ilmadega hakkab kajama kaugelt üle mere isa- kui ka emahakade meeleolukas hääliitsus. Nagu kaugel meelitav hüüd kostub isa



Emahahk pesapaika otsimas.

sügav „o-a-uu“ — „o-a-uuu“ — millele emad vaid rahu-liku „go-go-go-go-gorr-gorr'ga“ vastavad.

Näha ei ole neid veel, kuid see kaugel hääliitsus läbi tiheda udu on nii lootusrikas kuulata teades, et nüüd peagi pöörduvad siia Vaigaste tähtsamad kodanikud. Ja ehkki nende õige pesitsemiskodu siin polegi, vaid palju enam põhja pool kuni Jäämere karmide kallasteni, siiski näib neil elu ka Vaigastel meeldivat. 1909. a., linnukaitse alul, oli nende pesi Vaigastel kõigest 2. 1927. a. aga, mil toimetati jällegi pesade lugemist, oli neid kaugelt üle 600.

Peale saabumist näeb neid sageli väikeste parvedena raskelt ja madalalt Vaigaste vahel lendamas. Ikka üks valgevõitu hulga pruunide keskel. Valgekirjud, keda siin

Vaigaste ümbruses palju vähem näha on kui tumedakuuelisi, on isahahad. Nad on märksa aremad kui emalinnud ja suur hulk neist ei söanda üldse maale ja saarekestele üsna lähedale tulla. Vara kevadel isad ehivad end eriti toredaiks: valge-must on nende sulgrüü — rinnalt õrn roosa — kuna kõrvi ja põski kaunistavad suured kahvatu-rohelised sulglaigud. Oleksid need linnud veidi ilusamad



Hakk läheb pesale.

ka kujult, siis oleksid nad võrratud, kahjuks pisut rikub seda võlu aga kentsakas nokk. Emadele, kes kannavad ikka oma ühesugust hall-pruuni tagasihoidlikku töökuube, sobib see hahanokk palju paremini. Siin nagu toonitaks see isesugune joon ainult hoolsust, töökust ja kohuse-truudust.

Oma pesa ehitab hahaema üksinda võimalikult mere lähedusse — merikapsa lopsakate lehtede, kadaka- või metssõstra tihedate okste varju. Ei põlga ta ka lahtist lagedat taevaalust siledal murul, kuhu mõnikord inimese

avitav käsi asetanud kividest pesakujulise ümmarguse aseme. Hahaema on kõigea rahul ja alati tänulik. Samuti valib ta vahel ka adru- või kruusavallid omale pesapai- gaks või kaljuõõne. Igal pool sobib ta tume rüü, mis on talle parimaks kaitsevahendiks.

Hahk muneb suured hallikasrohelistes munad, mis katab sambla või rohuga pesalt lahkudes, et luurav



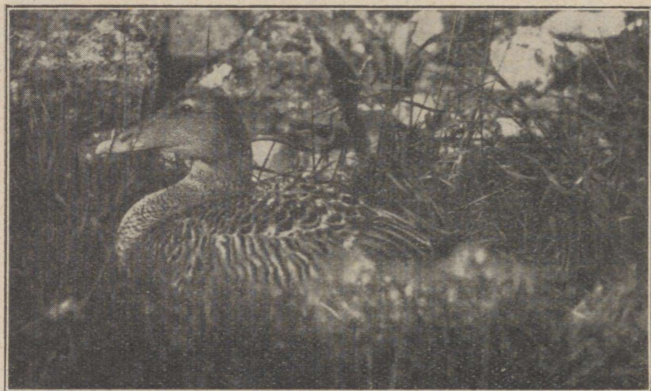
Haha pesa.

kajakasilm neid ei märkaks. Munade arv on väga kõikuv. Juhtub, et mõni hahaema ühe-kahe munaga juba hauduma läheb, teine jälle muneb neid 8—9. Haududes nopib hahk oma tihedast, pehmest sulerüüst udusulgi, mis hallikirju siidpehme villavallina ümbritsevad päev-päevalt ikka kõrgemalt haudelinnu pesa. Nüüd katab ta pesalt lahkudes nendega juba soojad munad, kuna udusuled muidugi paremini soojendavad kui varemini nende aset täitnud sammal ning prügi.

Pesalt ei lahku hahad haudeajal enam sugugi hea meelega. Nälja ning janu kustutuseks kasutatakse

hommiku- ja õhtutunde. Siis sulpsatakse kiiresti vette, juuakse ahnesti soolast merevett, pestakse ja jahutatakse end ning sukeldutakse vee põhja, kus asuvad vähikesed ja karbid. Vaevalt pool tundi lubatakse enesele selliseks kosutuseks ja juba komberdatakse taaroval kõnnakul kaldale, kus ootab pesa.

Kiiresti kohaneb emahakk ka ümbruse ja olukorraga. Isegi inimesega harjub ta. Kui juba paadi randudes Vai-



Emahakk pesal.

kale kõik kajakad kisaga lendlevad õhus, ägedalt protestides nende rahu rikkumise vastu, siis jääb hahema rahulikult pesale. Surub end vaid sügavamalt pessa ja on üsna vagusi, ning ta sulestiku tõttu, mis nii sarnane ümbritseva maaga, ei märka teda harilikult kunagi varem kui just jala ees. Oleneb nüüd inimese ettevaatlikkusest kui ka linnu kogemustest, kas ta jääb edasi pesale või jalutab taaroval sammul mere poole.

Veel mõni päev väsitavat haudumist ja üksteise järel pragunevad hallrohelised munakoored. Väikesed mustakuuelised hahavõsud näivad alul küll abituina, kuid see kestab vaevalt mõne tunni, siis on nad juba korda sead-

nud oma siidpehme kuuekese ja erksalt jälgib karikond musti pärlsilmake si ema viipeid ning juhatusi. Nende laiad lestjalakesed on juba küllalt tugevad jooksuks, emastki jõuaksid pojad ette, kui ainult luba oleks.

Karikonna poegade vetteviimine — pesa asetseb mõnikord merest kaunis kaugel — on hahaelmal kõige raskem ja hädahohtlikum teekond. Küll valib ta teed, et väetike-



Hahapesa poegadega.

sed ei kukuks järsult pangalt, küll hoiatab ja hoiab neid oma ligi, valmis kõik ettejuhtuvad õnnetused oma laia koguga vastu võtma. Ja kui siis kõik on õnnelikult vette jõudnud, hingab ema kergendatult — siin oskavad nad juba iseseisvalt teotseda. Sulgkergelt hõljuvad nad lainetel ja ujuvad nobedasti mööda vett — isegi sukelduvad innukalt.

Kuid hahaelmal on siiski veel küllalt vaeva ja muret oma pojakarjaga. Seljal peab ta neid vahel kandma, kui juhtub, et väsib mõni lainetel õõtsumisest, ja kaldale

varjule viima, kui ilm muutub kurjaks ja lained liiga metsikuks. Tal on nüüd lõputult kakerdamist, kutseid ja hoiatusi, sest maailm on täis hädaohte ka väikesele hahapojale. Kord lendab lähemale õel tõmmukajakas piiludes ja varitsedes, kord kerkib lainetest sama hädaohalik haug.

Kuid hättasattunud hahael on ka abilisi. Hahad, kelle pesad mingil viisil hukkunud või kes mingil muul põhjusel poegadeta jäänud, ei suuda kuidagi eemaltvaatajaks jääda, kui teisel neid nii palju on. Ollakse kohe seal ja püütakse nõu ja jõuga pärisemale abiks olla. Ja hahk ei ole ka kunagi kade. Nii on tihti kümnekonna poja ümber mitu ema, kes kõik suurima hoolega poegadekasvatusele anduvad. Vahel ühinevad ka mitmed perekonnad.

Isahahad ei tea sest kõigest midagi. Nad ei tunnusta elu muresid ega kohustusi, on sealjuures ka veel väga arad. Juba paljas lähenemine maale, ehkki ühes emahahaga, kes usaldavalt ja julgustavalt paterdab ees ranna poole, kus asub ta pesa või kuhu kavatseb selle ehitada, teeb ilusa isahaha väga rahutuks. Umbusklikult uurides tõstab ta pead kord-korralt kõrgemale ja väikesimgi kahtlustäratav asjaolu sunnib teda oma õrnemat poolt saatuse ja iseenda hooleks jätma. Kui aga rannas tõesti kõik usaldusväärne ja kahtlusetu, nagu ta kaaslane olek seda väljendab, meriskid ja kivirullid vabalt rannikul askeldavad ja kajakad valgete täppidena kaugemal pankranniikul on oma pesapaiku otsimas, siis usaldab ka isahahk rannale tulla. Kaugemale maale aga, sinna, kus emad ehitavad pesi ja munevad suuri hallrohelisi mune, sinna ei lähe Vaigaste isahahad. Kui aga emahahad päevad ja ööd pesadele jäävad, ei meeldi isadele enam rannalähedane elu. Suurte hulkadena kogunevad nad nüüd kaugele laiale merele, kus on palju kindlam ja hädaohutum kui siin saarekeste vahel inimeste läheduses. Seal elatakse lõbusasti, kuna sealjuures aegamööda nende uhke pidu-

rüü muutub kahvatumaks ja lõpuks pea sama tuhmiks ja tähelepandamatuks kui emadelgi.

Hahkade kasulikkus, mida juba ammu pea kõigis põhjariigis tunnustatud ning mille tõttu nad igal pool seal valju seadusliku kaitse alla võetud, seisab peaaesjalikult nende uduehmetes, mida nad nii ohtrasti jätaavad oma pesadesse.

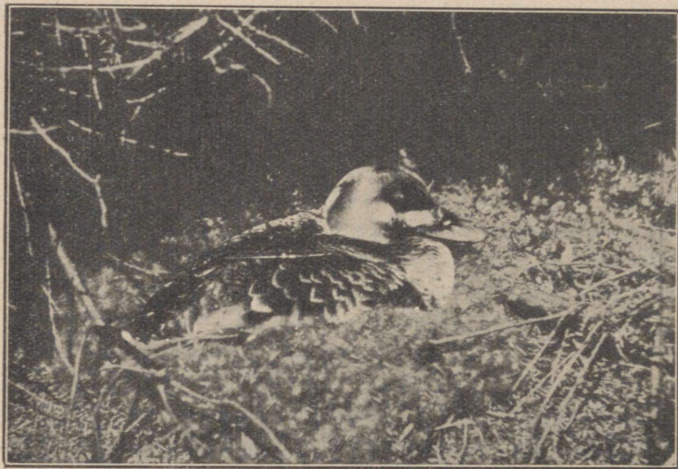
Midagi pole pehmem ja kergem kui haha ehmed. Hahaehmetest padjad, nendega topitud tekid ja mantlid on uskumata kerged, pehmed ja soojad. Ainult äärmiselt raske on neid puhastada, sest pikal haudeajal on kõiksugu prügi neisse kinni jäänud ja kokku viltinud.

Kuigi hahk vabas looduses kohaneb ja harjub küll paljuga, isegi inimesega, ei ela ta aga kunagi inimese kodus. Parimale hoolitsusele vaatamata, kuigi külluses oleks tal ta lemmiktoitu ja soolast merevett, ta hakkab nukrutsema ja sureb igatsusest meresügavuste ja piiramatu vabaduse järele.

Kesksuvel, kui hahaemad oma pojakarjad pea kõik juba välja viinud, tärkab tõmmuvaerastelegi meelde, milleks nad on valinud meie ranniku ja Vaikad Läänemere saarekete seast. Küll palju varem on jõudnud nad siia. Juba mai lõpupoolel võib näha neid mustade täppidena merel ja lahtedes, ikka paaridena koos, ema ja isa. Kui läheneb paat või juhtub midagi muud, mis nende rahu rikub, ootab isa peaaegu alati, kuidas ema sellesse suhtub — kas sulpsatab vette, ujub kaugemale või tõuseb paterdades veest lendu — sama teeb siis ka tema.

Varajastel hommikutundidel, kui päike saadab oma esimesi kiiri üle veepeegli, askeldavad õhus vaerad kelmikalt üksteist taga ajades ning lõbusalt kõlab nende madal „kärrr — korrr“ läbi vaikse sumeda suveõhu. Kordkorralt lähenevad nad ikka enam ja enam rannale ja teevad madalal ringleva lennul paaridena luureretki, kuni

leiavad sündsä paiga pesakohaks — hästi tiheda kadakapõõsa aluse või kõrge tiheda rohu, mis nende valkjatele munadele varjuks oleks. Tõmmuvaerad on õnnetud linnud oma munade värvi suhtes: kui teistel siinpesitsevail lindudel nad tihti omavad kaitsevärvi, on nad tõmmuvaeral peaaegu päris valged.

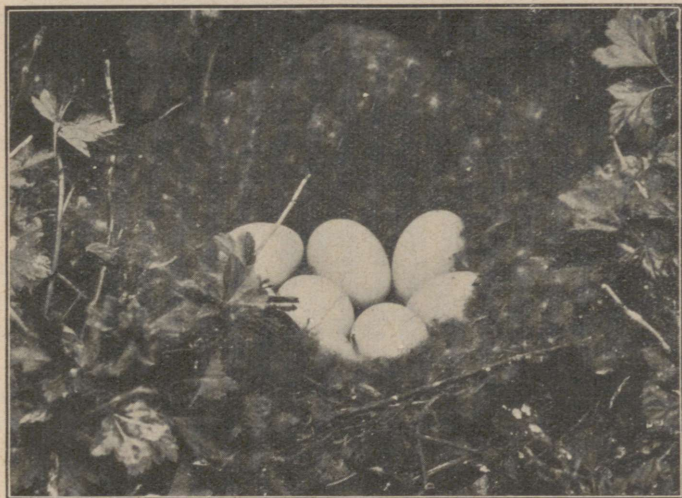


Tõmmuvaeras pesal.

Emä küll katab hoolega nad pesalt lahkudes kõiksugu prügi ja oma tumedate udusulgedega, mida, nagu hahkki, oma rinnalt nopib, kuid kalakajaka silm on nii osav nende munade otsimisel, et Vaigastel, kus kajakaid palju, pea ükski tõmmuvaeras oma mune välja haududa ei saa. Mõned leidlikumad vaeraemad on ristlindude ja kosklate eeskujul ka kunstlikke koopaid kasutama hakanud ja see on siis juba paremaid tagajärgi andnud. Muidu aga kolivad nad suuremalt osalt tuletorni ümbrusse tihedasse kadakapõõsastikku, kus kajakaist enam rahu. Üksi-

kud näljased kalakajakad lendavad küll ka siia neile järele, kuid palju mune nad siit ei saa.

Siin tunnevad vaerad end enam kindlustatud ja kaitsitud olevat ja osutavad pesal olles sedavõrt palju usaldust inimesele, et mõnikord isegi käest söövad. Ka paitada lubavad end mõned, teevad aga seejuures tihti õige kurjalt „šiišš“ ja haaravad näpustki kinni.



Tõmmuvaera pesa.

Nad hauduvad suurima hoolega ja toitumas ning suplemas käiakse vaid õhtuil.

Üksteise järel lennatakse siis tumedate varjudena hoogsalt sulpsatades vette; truud isad on enamasti seks ajaks määratud kohtadel oma kaasakesi ootamas — või tulevad raskel lennul kaugemalt. Ent emad on pikast pesal istumisest närvlikud, sest kaasade õrnustele vastatakse nüüd väga kurjalt. Koos supeldakse põhjalikult, sukeldutakse korduvalt põhja toidu järele ja siis min-

nakse tihti veel kohale, kus rannik laugem ning vesi madalam — panga äärmisele veerele, kuhu tihti koguneb linde suurel hulgal väga erinevaist perekondadest ja liikidest. Siin ollakse harilikult üksteisele sõbralikud ja lahked.

Kuid meie sulgseltskond ei unusta nii kergesti oma ema- ja perekonnakohustusi. Viimse vajuva päikesekiirega kaob ka viimne koosviibija — pesad kutsuvad! Isavaerad saadavad oma kaasad rannani ja pöörduvad ise tagasi kaugele kutsuvale merele.

Kui aga emal ühel päeval munade asemel on kari-kond vilkaid poegi, peab ta, nagu hahaemagi, üksinda nõutama ja hoolitsema, kuidas neid vette viia, sest isased on seks ajaks juba kaugele merele siirdunud. See tee on vaeraemal mõnikord õige pikk — asub ju ta pesa vahel merest kaugel metsa serval või kadarikus.

Kuid pojad jooksevad kärmosti ega jää emast maha, kelle surutud „korrr, korrrr — —“ tihti manitseb neid peituma ja surnuvaikselt losutama, kuni ema jälle märku annab edasiliikumiseks.

Kui ta viimaks on jõudnud merele oma pojakarjaga, võtab nii meri- kui tõmmukajakas ka siit omale kümnnist.

Ka tuttvart ei unusta ühelgi aastal Vaikaid. Neid on siin arvult küll üsna vähe, kuid 6—10 pesa leidub siiski.

Alul pesitsesid nad vaid Alumisel Vaikal, nüüd aga on nad ka Keskmisele Vaikale ja Mustpangale oma pesi ehitanud. Eluviisilt sarnaneb see lind väga tõmmuvaeraga. Ta ehitab sügava ja pehme pesa kuhugi kõrgesse rohtu.

Inimesed, kes külastavad Vaikaid, imestlevad pea alati neid imelikke koobasehitisi, mis siin kõikjal silmatorkavad. Need on „koobaspesad“, mida kasutavad ristlinnud, kosklad, harvematel juhtudel ka tõmmuvaerad — kord isegi tuttvart.

Neil ehitistel on aga ka oma arenemisajalugu ja 22 aasta kestel on nad läbi teinud rea muutusi, kuni kujunenud sellisteks, nagu nad nüüd siin on.



Tuttvart lahkub pesalt.

Esimesil aastail, kui hahku siin veel üsna vähe pesitses ja varesed ning rongad kippusid nende mune lõhkuma, katsusime asetada nende pesadele kaitseks kividest ning mudast koostatud kõrgemaid varje. Kuid hahkadele ei meeldinud need, ja üksteise järel jätsid nad maha oma pesad — tuli eemaldada hirmutised. Kuid ühel päeval märkasime, et ühte tühja koopasse on siiski asunud üüriline — suurte valgete munadega lind. See oli koskel, nagu hiljemini selgus. Nüüd seati veel teisigi korda ja peagi võis rõõmuga märgata, et nad üürilisi leidsid.

Nagu teada, otsib ristlinnu- kui ka kosklaema omale

pesaks alati pimedad koopad. Sageli tuleb ta inimelamute lähedusse, poeb aitade alla või katuste vahele, metsa tühjadesse puutüvedesse jne. Pole siis ime, et nad ka Vaigastel pea leidsid sündsad pesapaigad.

Ainult vareste ja ronkade eest ei pakkunud need kõrged pesad, millel sissekäik õige avar, kuigi suurt kaitset. Uustulnukate suured valged munad meelita-



Koopast väljunud rohukoskel.

sid neid veelgi enam ja nendegi pesad hävitati. Siis katsusime aga sissekäike enam varjata madalamate ja pikemate eelkäikudega. See aitas. Kui aga munad siiski, olgugi kaugel pika koridori lõpul, välja paistsid, toodi nad ometi välja ja lõhuti. Alles siis, kui koopad ehitati tarviliselt madalad ja sissekäik tehti nurgeline, nii et käigu algusest pesa näha polnud, andsid nad soovitud tagajärgi. Ka neid kasutavad linnud näisid neid nii rohkem armastama hakkavat ja pesi tuli ohtrasti juurde ehitada.

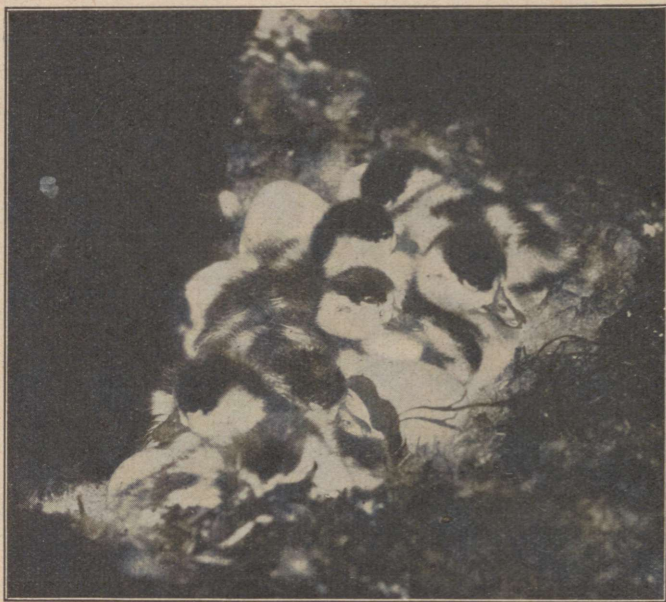
Nüüd on sääraсте koobaspesade arv umbes 200 ümber, ega puudu nende hulgas isegi mitmekordseid. On ka selliseid, kus meieaegne koridorisüsteem on läbi viidud, s. t. ühe või kahe sissekäigu ja koridori kõrval asuvad mitmed korter-pesad. Ja tihti elavad naabruses nii ristlind kui ka koskel.



Rohukoskel.

Munemistung on eriti kosklail väga suur. Tihtipeale hakkavad ühte koopasse mitu emalindu munema ja siis kuhjavad koopa sedavõrt oma suurte munadega, et enam ükski munejaist seda hiiglahunnikut välja hauduma ei söanda hakata — pesa jääb saatuse hooleks. Või kui ka keegi sinna hauduma läheks, siis hukkuksid munad ikkagi. Ühte koobaspesa, mida tähele pandi, tuli ühe päeva jooksul seitse muna juurde, s. t. seitse lindu olid selle omale pesaks valinud. Ja kord oli nii järgemööda ühte koo-

passse munetud 48 muna. On loomulik, et siin inimene oma korraldustega appi peab tulema. Mõlemad, nii kosklad kui ristlinnud, on inimese suhtes kaunis pelglikud ja lendavad pea alati tasase hädaldava „kerrr-krrr’ga“ pesalt minema, kui inimene neid vaatama tuleb. Ainult üksi-



Ristlinnu pojad pesas.

kud sisistavad tigidalt vastu ja haaravad mõnikord nokaga käest kinni.

Satub aga väike kosklapoeg inimese juurde, siis harjub ta kohe temaga ega taha kuski maha jääda. Kuid sööta ei oska teda inimene, ja see on suurim raskus. Seks peab teda alati juba varahommikuti merre viima ja siis ka ise seal olema — alles siis, kui ta juba lõbusasse suplemis- ja toiduotsimistuhinasse süveneb, saab tasakesi

märkamatul eemalduda — muidu tuleb ta kohe järele. Aga kui siis hiljemini minna ja hüüda teda — seda rõõmu, kuidas ta siis tuleb tõtates mööda vett! Täiskasvanuina kaovad nad aga siiski merele kõigist sõprussidemeist hoolimata.

Üks emast eksinud ristlinnupoeg kasvas samuti meie kodus üles. Alul oli ka tema väga kiindunud inimestesse,



Ristlind lahkub pesalt.

kuid iga kuuga tugevnes ta metslinnu iseloom, mis käsib teda inimese suhtes võimalikult ettevaatlik olla.

Ta igatseb küll ka inimest ja tõstab kohe valju kisa, kui üksinda jääb, kuid inimene ei oska millegagi talle küllaldaselt seltsi pakkuda.

Ta rahuneb küll kohe, kui keegi tuleb, ja ehkki tal on toitu inimeste juures palju enam kui vabadel ristpartidel, ei jõua ta kasvult ega arenemiselt kuidagi neile järele.

Peale ristpardi ehk ristlinnu teeb pea igal kevadel Vaigastele oma pesa pahlsaba ehk talvepart. Kuid see

lind on liiga pelglik ja nii hirmutab teda peaaegu ka igal aastal miski siit minema.

Seevastu koostnökk-part loodab vist kõiki oma hiiglanokaga ise eemale peletada. Teda ei hirmuta inimene ega kajakad ja ta näib partlaste hulgast siin kõige julgem ja südim olevat. Pesitsejatena esineb neid siin siiski üsna vähe, kõigest 2—3 paari, mitte rohkem.

Umbes mai alul, kui suurem hulk rändlinde siia jõuavad, tuleb ka suur kari mustvalge-kirjusid meriharakaid ehk „meriskeid“, nagu kohalik rahvas neid hüüab. Parvedena lendavad nad siis oma vuriseval lennul põldudele ja karjamaile, kus maa kevadisest niiskusest pehme, ja puurivad pikkade, punaste nokkadega seal tõuke ning ussikesi, mis neile maiusroaks.

Mõne aja pärast pole neid enam parvedena näha, vaid üksikute paaridena. Pesitsejad meriskid ei armasta seltsi. Üksikult märgivad nad oma pesapaiga Vaigaste kiviklibu- või kruusavallidele. Emalind paigutab sinna 2—3 mustvalge-kirjut muna, mis ümbrusega värvilt haruldaselt sarnased. Desaks ei vaja ta ka ainustki kõrrekest ega ehimest — ainult veidi õõnestatud lohuke, et munad laiali ei veereks, siis on seda pesa eriti raske leida.

Iseloomult on see meie tüüpiline rannalind väga lõbus ja suur askeldaja, kel kogu aeg näib olevat mingi rutt ja midagi mõttes, millega teisi üllatada. Oma tulekuga teiste hulka sünnitab ta tihti nalja.

Pikkadel punastel jalgadel põlvini vees, astub ta iseteadvalt, nagu püüdes enesele tähelepanu tõmmata. Punase ja tugeva nokaga leiab ta alatasa midagi söödavat, puurides sellega sügavalt pehmes rannapinnases, kivide vahel või murul. Ja kuigi ta nokk vahel on kõvasti kinni maas, kust omale rasvast ussikest välja keerutab, luuravad silmad ja kõrvad seda erksamalt ja midagi ei libise mööda ta tähelepanust.

Vahel on mõni ussike liiga pikk ja tugevalt maas, siis kaotab ta oma kõrgetel jalgadel peaaegu tasakaalu, kuid see vaid suurendab ta jahihimu.

Kui jälgida teda vaikselt aknast, siis teeb ta oma tööd rahuga edasi, kuigi vaatab tihti inimese otsa. Väljas aga ei luba ta inimest kuigi lähedale.

Suve poole võib näha, et ta pea iga suurema ussikese



Ristlind.

väljatõmbamise järel vuristades ära lendab ja veidi aja pärast uuesti ilmub; siis on tal Vaikas pojad, kes süüa ootavad.

Äga kus midagi erutavat või kummalist rannas juhtub, seal on ka alati merisk oma isesugu propeller-lennul. Teeb mitu ringi sündmuspaiga ümber, et kõike täpsalt näha ja tähele panna, ja siis oma kivile tagasi jõudes elutargalt pead vangutada.

Muidu on ta vaikne, rahulik ja süütu lind, kes oma südametunnistuse kõigist ilmapahedest arvab puhta olevat.

Ei saa jätta mainimata ka väikest vilgast „kivirullijat“. Ei paista ta küll millegagi eriti silma, siiski on ta iseloomustavamaid ja huvitavamaid rannalinde.

Vahel istub ta kivil ja näib kui kurvameelne tädike suurtes prillides ja valges tanus, kes tõsiselt ilmaelu üle mõtiskleb. Kuid kurvameelsus pole muidu sugugi selle linnu iseloomu peajooni. Palju enam on ta rõõmus ja karme askeldaja, kes palju lendab ja häälitseb.



Meriski pesa.

Seegi lind võib elada ainult mere läheduses. Nagu merisk, sulistab temagi väsimatult madalas rannavees toitu otsides, kusjuures tihti kruusa, liiva ja kivikesi hoogsalt igasse külge laiali lendab. Siit leiab ta omale putukaid ja väikesi meriloomakesi. Ja eks ta nimigi — kivirullija — põlvne siit. Aga ka kuiva maa putukad ja ussikesed kõlbavad talle. Sageli astub ta pikkadel sammudel üle Vaika rohuse keskkoha ja hävitab taimevaenlasi. Oma toiminguil ja askeldusil ei unusta ka tema, nagu meriskki, oma julgeolekut. Aeg-ajalt hüppab ta

ikka jälle, olgu vees või maal, mõne kivi või kõrgema künka otsa, kust silmitseb ümbrust.

Oma pesa, mida ta palju paremini ehitab ja vooderdab kui merisk, paigutab ta kord kõrgesse rohtu, kord jälle peaaegu lagedale.

Väikesi hallrohelisi mune tumedamate täpikestega muneb emalind kolm või neli. Sulestik on nii emakui isalinnul musta ja valge kirju, emal ainult märksa tuhmim ning värvitum.

On veel ühed väikesed linnud siin rannikuil, kes lõputult ringi jooksevad. Näha on neid rannas pea alati,



Kivirullija haudumas.

nende pesi aga õige harva. Need on liivarüüdid ja tildrid.

Tilder ehk rohutilder otsib pesapaigaks eriti varju-

lise koha kuskil kõrges rohupuhmastikus. Liivariüüt seevastu teeb oma pesa lahtiselt ja vooderdamatult nagu meriharakaski lagedale liivale või kruusale.

Ka hatukuked ehk tutkad pesitsesid kord Vaigastel. Kuid kajakad hävitasid nende pesad. Nüüd nad näivad olevat Vaikalt hoopis lahkunud ja Vilsandi ning Saaremaa vahel asetsevatele saarekestele asunud. Need heinamaasaarekesed on madalamad, kohati roogudega kattunud, kuhu kajakas hea meelega oma pesa ei tee.

Ülihuvitavad on need linnud kevadeti, mil peavad omavahelisi võitlusi. Neil kasvab seks ajaks isegi eriline kõrge sulgkrae, mis tõstetakse hästi kõrgele, kui kohatakse võistlejat.

Vaikad on kitsaks jäänud. Ei saa neid vabu merelinde nagu tsiviliseeritud inimesi suurlinnades kokku kuhjata ja üksteise lähedale suruda. Neile peab jääma oma vabadus, ruum ja rahu. Vaikad on aga liiga täis iga-suguseid erinevaid linnuliike ja paljudele ei sobi säärane kärarikas paik enam. Maa-alalt vaevalt 4 hektaari, nad ei suuda mahutada enam kõiki oma kodanikke, ja väiksemad ning nõrgemad, kuigi tihti küll huvitavamad ja kasulikemad, peavad lahkuma siit ja asuma mujale.

Loendamatud saarekesed, laiud, kauged poolsaared ja neemed rannakivistikke või kruusavalle, nn. kõlbmatut maad kogu Eesti rannikul seisavad aga suuremalt osalt tühjad ja kasutamatud.

Tuleks loota, et mõnelegi nendest luuakse lindude kaitsealad, nagu see on teostatud Vaigastel, ja et leidub loodusesõpru, kes mõistavad loodusekaitse tähtsust ja astuvad samme uute kaitsealade loomiseks.

8098

Hind Kr. 1.45